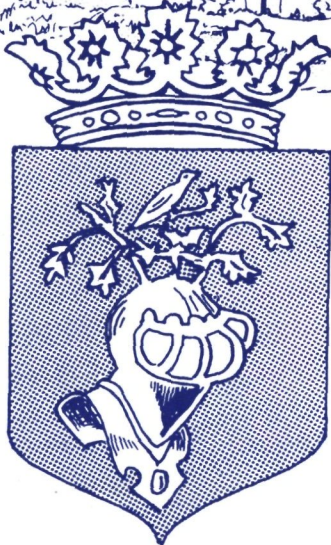

De four streek

88/3

Helmonds Heem

HEEMKUNDEKRING
HELMOND
PEELLAND

Helmonds Heem is een uitgave van de Heemkundekring
Helmond-Peelland. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

Uitgave van dit tijdschrift is slechts een van de activiteiten
van Heemkundekring Helmond-Peelland. Andere activiteiten
zijn onder andere toponymie, genealogie en archeologie.

De Heemkundekring hoopt door middel van haar activiteiten
het Helmondse Heem te beschermen.

Belangstellenden zijn in onze vereniging natuurlijk van harte
welkom.

ISSN 0166 - 3585

EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND

Uitgave van Heemkundekring

HELMOND

Peelland

Opgericht 24 mei 1948

September 1988 - Nr.3

Inhoud:

De benoeming van enkele
Helmondse
gemeente-secretarissen.....3

J.J.F. de Waal

Helmondse artsen,
apothekers en vroed-
vrouwen tot 1900.....19

J. van der Heijden

Een leuk stukje Helmonds
Schepenprotokol uit 1594..37

Henk Beijers

Archeologie in de
Marktstraat.....41

R.Willems

De periode Wesselman
van 1783 t.m. 1921.....50

Jan Zeeuwen

3-Maandelijks Tijdschrift

Sekretariaat + abonnementen:

J.Vincent. Gooisehof 164,
Helmond -Tel.04920-40707

Redaktie:

Geert-Jan van Bussel
Sanne Vonk
Jan Zeeuwen

Redaktie-adres:

Joh.Bosboomstraat 13,
5702-V1 Helmond
Tel.04920-51847

Typewerk:

Mevrouw van Mierlo,
Mierlo

*

Kringlidmaatschap, inkl.
abonnement f25.-- per jaar.

Abonnement zonder kring-
lidmaatschap f 15.-- per
jaar

Penningmeester:

T.Korporaal, Past.v.d.
Venstraat 17,Helmond

Amrobank Helmond,
rek.nr.43.80.23.300

ISSN 0166-3585

DE BENOEMING VAN ENKELE HELMONDSE GEMEENTE-SECRETARISSEN

Zodra het ontslag van mr. P.J.M. Jans als gemeentesecretaris op 1 november 1988 is ingegaan, zal Helmond na negentien jaar weer een nieuwe gemeentesecretaris krijgen in de persoon van drs. P.L.B.A. van Geel. Deze wisseling van het hoofd van de gemeentesecretarie is de aanleiding tot de hier volgende terugblik op de benoemingen van enkele Helmondse gemeentesecretarissen die in de negentiende en twintigste eeuw hebben plaatsgehad.

Hendrik Tromp zou de laatste secretaris van de stad zijn, die met dat ambt nog door de heer van Helmond was bevestigd. Na Tromps verkiezing in 1798 tot lid van het Intermediair Administratief Bestuur van het voormalig Gewest van Bataafs Brabant volgde J.J. van der Foelart hem op als waarnemend gemeentesecretaris. Zijn aanstelling geschiedde door de municipaliteit (gemeentebestuur) van Helmond zodat een nieuwe procedure was ingezet ten gevolge van de veranderde tijdsomstandigheden. In het jaar daarna zou hij definitief secretaris worden. Sinds het aantreden van J.J. van der Foelart heeft Helmond in een periode van bijna twee eeuwen de volgende door het gemeentebestuur voorgedragen, aangestelde of benoemde secretarissen zien komen en gaan (1)

1. J.J. van der Foelart (1798/1799-?);
2. J.E. van Moorsel (1820-1827);
3. J. Scheepers (1827-1851);
4. J.P.H. van der Linden (1852-1869);
5. A.F.H. Hockers (1870-1878);
6. W.F. Wolters (1879-1889);
7. G. Dijkhoff (1890-1902);

8. J.A. van Bokhoven (1903-1922);
9. H. Hikspoors (1922-1957);
10. P. Despinois (1957-1969);
11. mr. P.J.M. Jans (1969-1988);
12. drs. P.L.B.A. van Geel (1988-).

Problemen met een voordracht

Nadat door het overlijden van de zevenenveertigjarige Josephus Emanuel van Moorsel op 22 maart 1827 de vacature van gemeentesecretaris van Helmond was ontstaan, rustte op het stadsbestuur de taak een voordracht ter vervulling van deze vacature te maken. Er moest een lijst van kandidaten bij de districtscommissaris worden ingediend (2). Van diens toelichting voorzien zou de lijst dan naar de gouverneur van Noord-Brabant worden doorgestuurd ter verdere afhandeling van de benoeming. In een brief van 20 april 1827 maakte het gemeentebestuur van Helmond zijn voordracht aan de districtscommissaris bekend. Met zijn gedegen kennis van de plaatselijke verhoudingen kon de districtscommissaris in de persoon van mr. C.F. Wesselman, de kasteelheer van Helmond, gouverneur A.F.G. burggraaf Van der Fosse uitstekend over de kandidaten inlichten. De praktijk toont trouwens aan dat de gouverneur van Noord-Brabant destijds in veel gevallen bijna blindelings op de adviezen van zijn districtscommissaris mr. C.F. Wesselman afging. In feite was de mening van de kasteelheer van Helmond dan ook doorslaggevend voor de benoeming.

Zodra Wesselman de voordracht van het gemeentebestuur van Helmond binnen had, zette hij zich aan een brief voor de gouverneur van Noord-Brabant om zijn visie op de kandidaten te geven. De districtscommissaris schreef 21 april 1827 gouv. Van der Fosse dat in Helmond tevoren onderling was overeengekomen dat zowel door de

gemeenteraadsleden twee kandidaten zouden worden voorgedragen als door het college van burgemeester en assessoren (wethouders). Hierbij dient te worden opgemerkt dat het gemeentebestuur van Helmond destijds uit de volgende zeven personen bestond: J.J. van der Foelart (burgemeester), W.Prinzen (assessor), Fr.Timmermans (assessor), H.Bogaers Pzn. (raadslid), J.A. Bots (raadslid), J.A.Swinkels (raadslid) en J. de Vocht (raadslid)³⁾, volgens Wesselman waren er negen sollicitanten geweest. Hij toonde zich niet onverdeeld gelukkig met de vier voorgedragen kandidaten. Op de keuze van de raadsleden, te weten de sollicitanten Joachim de Vocht (ook: Vooght) en Johannes Amandus van der Foelart, alsook op de keuze van het college van burgemeester en assessoren, te weten de sollicitanten Johannes Scheepers en Adam Swinkels, had hij de nodige aanmerkingen. Overigens liet de districtscommissaris blijken het een vervelende taak te vinden om de gouverneur van zijn commentaar op deze voordracht te voorzien.

Verwijzend naar de periode vóór 1798, toen de heerlijke rechten nog niet waren afgeschaft en de vader van de districtscommissaris, de voormalige muntmeester C.F. Wesselman, als heer van Helmond de bevoegdheid bezat om het ambt van secretaris van Helmond te begeben, zinspeelde de districtscommissaris op het kennelijk nog steeds bij hem levende oud zeer door op te merken: "De secretary van Helmond heeft aan mijn overledene vader meer dan dertigduizend guldens gekost. Wanneer de begeving aan mij stond, zoude zeker geen der voorgedragene kandidaten in aanmerking komen". De schade die hij en zijn familie hadden ondervonden door de afschaffing van de heerlijke rechten en de ontnomen bevoegdheid om de secretarie te begeben, beschouwde Wesselman als een groot onrecht. Nu de districtscommissaris ambts-halve verplicht was de gouverneur over de kandidaten voor gemeentesecretaris van Helmond in te lichten, aarzelde hij niet dit "met rondborstigheid" te doen om de

uiteindelijke keuze althans niet geheel verkeerd te laten uitvallen. De vier voorgedragen kandidaten passeerden in de brief van de districtscommissaris stuk voor stuk de revue. Wesselman schreef over hen het volgende.

De vier kandidaten

"Joachim de Vooght is de zoon van een lid van den raad en fabrikant in kouzen te Helmond. Wat zijne talenten en verstandelijke vermogens betreft, moet ik hem het regt doen wedervaren dat hij de overige kandidaten zeer ver overtreft enten dezen aanzien geen ongeschikte secretaris zoude wezen, doch de man heeft een zeer ongelukkig humeur. Hij wil altoos juist het tegendeel van hetgeen andere willen, is een dwarsdrijver in den hoogsten graad, die zijn grootste genoegen heeft in anderen te kwellen. Daarbij is hij een rusiemaker en zeer brutaal. Wanneer er verschil, rusie of vechterijen in de gemeente plaatshebben, is hij dikwijls een der partijen. Hij heeft reeds vijf of zes correctioneële vonnissen(4)ten zijnen lasten gehad, onder anderen een wegens verregaande mishandelingen van eenen man op den publieken weg, waarvoor hij met gevangenzetting van eene maand is gestraft geworden. De andere vonnissen waren wegens stropereijen in het stuk van jagt. Ik beschouw zijne benoeming als een der grootste onheilen die de gemeente zoude kunnen overkomen en houde mij overtuigd dat weinig tijds na zijne infunctietreding de meeste leden van den raad niet meer ter vergadering verschijnen zouden. Door de bemoeiingen van zijnen vader is hij voorgedragen, hetgeen mij en de meeste weldenkende ingezetenen van Helmond zeer verwonderd heeft.

Johannes Amandus van der Foelart is de zoon van den burgemeester. Hij heeft den ouderdom van 21 jaren slechts bereikt en was dus ingevolge art. 3, vergeleken met art. 115, van het reglement van het bestuur niet verkiesbaar. Door den invloed van zijn vader is hij op de nominatie gebracht. Ik ken dezen jongeling weinig. Hij is in het

voorledene jaar uit het seminarium te Michielsgestel naar huis gekomen en is sedert zijnen vader in de uitoeffening zijner administrative functiën en in zijne notariële praktijk behulpzaam geweest. Op zijn zedelijk gedrag kunnen eenige niet ongegronde aanmerkingen gemaakt worden.

Johannes Schepers is de zoon van eene weduwe uit de weinig gegoede burgerklasse te Helmond. Hij is gedurende verscheidene jaren winkelnegt in een kruidenierswinkel geweest en schrijft nu sedert een paar jaren op het kantoor van een fabrikant. Bijzondere talenten bezit hij niet, maar is van een braaf zedelijk gedrag. Daarbij mist hij het vereischte bij art. 3, sub litt. e gevorderd. Hij noch zijne moeder betalen zooveel niet in de belasting als hier gevorderd wordt, doch ik vermeen dat, indien men zich hieraan streng wilde houden, men dikwijls vooral in andere rurale (5) gemeentens van de beste sujetten zoude verstoken blijven.

Adam Swinkels is mede een zoon van een lid van den raad en looyer alhier te Helmond. Een zeer braaf man, die in zijne jeugd de Latijnsche scholen alhier gefrequentieerd (6) heeft, eene redelijke hand schrijft, van de administratie niets weet, doch wel vatbaarheid heeft om te leeren. Zijn vader is de gegoedste landbouwer in deze gemeente. "

De vijf niet voorgedragen sollicitanten

Al spoedig nadat de brief van 21 april 1827 bij de Noordbrabantse gouverneur Van der Fosse was binnengekomen arriveerde op het kasteel van Helmond opnieuw een brief uit Den Bosch (7). In dit schrijven van 24 april 1827 kreeg districtscommissaris Wesselman van de gouverneur het verzoek de namen van de vijf overige sollicitanten naar het ambt van gemeentesecretaris van Helmond bekend te maken "en daarbij op te geven wie van hun allen naar Uw inzien voor de meest geschiktste ter bekleding van dien post te houden zoude zijn".

Het was dus duidelijk dat de gouverneur grote waarde hechtte aan het oordeel van Wesselman en niet zonder meer op de voordracht van het gemeentebestuur van Helmond wilde afgaan. Over de vier voorgedragen kandidaten had Wesselman immers al geschreven dat hij er niemand van zou willen benoemen indien hij het voor het zeggen had. Aan het verzoek van de gouverneur voldeed de districtscommissaris door in zijn brief van 30 april 1827 de namen van de vijf niet voorgedragen sollicitanten te vermelden en van zijn commentaar te voorzien, zoals hier volgt (8).

"1. H.A. van den Eertweg. Secretaris van Zon en Breugel. Eerst vermeende ik dat deze geen ongeschikte secretaris zoude geweest zijn, doch bij nadere informatie heb ik ontdekt dat hij met de zaken van zijnen tegenswoordigen post deerlijk in de war zit en ook om andere redenen geene aanbeveling verdient.

2. Hendrikus Wagemans. Zoon van den directeur der brievenpost te Helmond. Een brave jonge mensch van een uitmuntend zedelijk gedrag. Ook niet onknap, doch die van de administratie niets weet en ook het vereischte van gegoedheid bij art. 3 van het reglement van bestuur niet bezit. Deze had althans verdient boven de twee eerst voorgedragene in aanmerking te komen.

3. B u s é. Een knap schoolonderwijzer te Gerwen, die voor den post van secretaris niet ongeschikt zoude wezen. Hij is voor eenigen tijd met eene weduwe getrouwd, bij welke hij tevoren twee kinderen had verwekt. Dit geval heeft hier zooveel opziens verwekt dat er bij den raad geen gunstige reflectie (9) op hem geslagen is en ook niet geheel ten onrechte.

4. Egidius van Will. Herbergier en brugwachter aan de Zuid-Willemsvaart te Helmond. Verdient niet in aanmerking genomen te worden.

5. Jan Willem Daniel de Jongh. Vrederechter (10) van het kanton Helmond. Een man van diep in de 50 jaren. Van 1788 was hij griffier van het voormalig Kwartier van Kempeland en van 1795 secretaris van Valkenswaard en Aalst, alle welke posten hij tot 1811 bekleed heeft. Toen wierd hij gelijktijdig tot notaris te Valkenswaard en tot vrederechter in het kanton Helmond benoemd, en heeft laatstgemelde post verkozen. Van 1814 tot 1820 heeft hij als secretaris van den burgemeester van Beek en Donk mede gefungeerd. Zijne talenten behooren onder de middelmatigen. Zonder uit te munten heeft hij steeds eer aan zijne zaken gedaan en is ook wegens zijne braafheid algemeen geacht en bemind. De reden waarom hij niet op de voordragtslijst geplaatst is, komt mij voor te wezen dat, daar de burgemeester en twee leden van den raad hunne zoonen gaarne met dezen post begunstigd zagen, hij als een te gevaarlijk concurrent wierd beschouwd, terwijl hij als protestant ook minder in aanmerking moest komen. Hoezeer de heer De Jongh mijns inziens de geschikste secretaris zoude wezen, kan ik echter niet ontveinzen dat zijne benoeming veel opziens zoude verwekken, vooral op grond dat hij niet op de voordragt is gebracht en de raad daardoor vermeenen zal in zijn door het reglement van bestuur toegekend regt verkort te zijn en zich belachelijk heeft gemaakt, hetgeen niet anders dan eenen zeer onaangename indruk kan teweegbrengen."

Geschiedt maar kansloos

Het kwam er dus op neer dat de districtscommissaris slechts twee van deze vijfgenoemde sollicitanten voor de functie van gemeentesecretaris van Helmond geschikt achtte: Hendrikus Wagemans en Jan Willem Daniel de Jongh. Wagemans vond hij nog bekwaamer dan de vier officieel voorgedragen kandidaten, zij het dat deze sollicitant niet voldeed aan de eis van gegoedheid in artikel 3 van het reglement van bestuur. Het betekende dat Hendrikus Wagemans niet hoog genoeg in de belasting was aangeslagen om te kunnen worden benoemd. Destijds diende men

daarvoor dus over een bepaald vermogen te beschikken. Voor sollicitant De Jongh vormde de eis van goedheid geen probleem. Hoewel de districtscommissaris deze oude sollicitant van alle negen de geschiktste achtte voor de functie, vond hij het, zoals blijkt uit zijn brief aan de gouverneur, niet raadzaam hem te benoemen. Niet alleen omdat De Jongh protestant was, maar ook omdat hij niet op de officiële voordracht van de raad en van het college van burgemeester en assessoren voorkwam. Dit laatste lag aan burgemeester J.J. van der Foelart en de raadsleden J.A. Swinkels en J. de Vocht. Zij beschouwden De Jongh als een te gevaarlijk mededinger voor hun zonen, die ook voor de functie in aanmerking wilden komen. Daar kwam nog bij dat het gemeentebestuur van Helmond zich bijzonder gepasseerd zou voelen bij een eventuele benoeming van J.W.D. de Jongh omdat de voordracht dan niet serieus was genomen.

Er verstreken ruim twee maanden totdat de districtscommissaris een op 2 juli 1827 gedateerde mededeling van de gouverneur in Den Bosch ontving dat Johannes Scheepers bij "zijner majesteits besluit van den 22e dier maand (juni 1827) no.127", tot secretaris van de gemeente Helmond was benoemd en aangesteld (11). De nieuwe secretaris werd gelijktijdig vrijstelling van de eis van goedheid verleend. Zijn benoeming gold tevens voor de gemeente Stiphout zodat de bestaande situatie bleef gehandhaafd, want J. Scheepers' voorganger, de in 1827 overleden J.E. van Moorsel, was op 15 juli 1820 bij besluit van provinciale staten ook tot secretaris van de gemeenten Helmond en Stiphout benoemd (12). Al met al werd het probleem formeel naar tevredenheid opgelost. De stad kreeg een gemeentesecretaris die officieel door het college van burgemeester en assessoren was voorgedragen en over wie mr. C.F. Wesselman als districtscommissaris zich niet zeer ongunstig had uitgelaten. Al moest er dan voor deze benoeming een uitzondering worden gemaakt omdat J. Scheepers niet hoog genoeg in de belasting was aangeslagen. Maar nog liever zo'n uitzondering dan de keus te laten vallen op een van de drie

andere voorgedragen kandidaten, zonen van de burgemeester en twee raadsleden. De gouverneur en de districtscommissaris kon geen vriendjespolitiek worden verweten.

Kritiek en een vreemde wending

Wat de twintigste eeuw betreft zijn niet alle benoemingen van gemeentesecretarissen van Helmond zonder haperingen verlopen. In de gemeenteraadsvergadering van 14 februari 1903 ontstond discussie toen J.A. van Bokhoven, commieschef ter secretarie van Helmond, als eerste kandidaat door het college van burgemeester en wethouders werd aanbevolen en F.G. Caners, secretaris van de gemeente Deursen en Dieden, als tweede kandidaat (13). Van Bokhoven verenigde alle veertien uitgebrachte stemmen op zich zodat hij was benoemd. Raadslid A.H. Sassen, bij wie raadslid P.F. van Vlissingen zich naderhand aansloot, vroeg zich af of er, speciaal in de vakbladen, wel genoeg advertenties waren geplaatst om eventuele sollicitanten op te roepen. Er hadden zich volgens de burgemeester maar vier personen tijdig aangemeld, van wie zich één had terruggetrokken terwijl een ander wegens zijn lage leeftijd niet voor benoeming in aanmerking kwam.

Toen in 1969 de vacature van gemeentesecretaris van Helmond vervuld moest worden, kreeg de gang van zaken nog een onverwachte wending. In de gemeentevergadering van 30 juni 1969 droeg het college van burgemeester en wethouders in volgorde van voorkeur drie kandidaten voor:

1. mr. J.M.Kruitwagen, secretaris der gemeente Heemstede,
2. mr. P.J.M. Jans, administrateur van Staat bij de Raad van State te 's-Gravenhage;
3. J.M. Taillie, secretaris der gemeente Uithoorn (14).

Er werden vervolgens achtentwintig stemmen uitgebracht, waarvan negentien op mr. J.M. Kruitwagen, zeven op mr. P.J.M. Jans en twee op J.M.Taillie, zodat mr. J.M.Kruitwagen was benoemd. Toch zou de laatste nooit de functie van gemeentesecretaris van Helmond uitoefenen. In de

raadsvergadering van 5 augustus 1969 kwamen namelijk twee ingekomen brieven van mr. J.W.Kruitwagen aan de orde, één van 16 juli 1969, waarin hij meedeelde zijn benoeming tot gemeentesecretaris te aanvaarden, en een andere van 21 juli 1969, waarin hij meedeelde van zijn benoeming af te zien (15). Daarna volgde in dezelfde vergadering opnieuw een stemming over een gemeentesecretaris, en wel tussen de twee overgebleven kandidaten. Nu werden vierentwintig van de vijfentwintig stemmen op mr.P.J.M. Jans uitgebracht en één op J.M. Taillie, zodat mr.P.J.M. Jans was benoemd.

Door het lot aangewezen

Nog merkwaardiger ging het er aan toe in 1957 met de benoeming van Jans' voorganger, gemeentesecretaris P. Despinois. In de gemeenteraadsvergadering van 13 maart 1957 ging de strijd tussen drie kandidaten, in volgorde van aanbeveling door het college van burgemeesten en wethouders:

1. P. Despinois
2. mr. H.N.M. Klooster
3. mr. J.E. van Loevezijn (16).

De eerste twee waren beiden als administrateur ter gemeentesecretarie van Helmond werkzaam, de derde was gemeentesecretaris van Haaksbergen. Bij de eerste stemming verzamelde P. Despinois van de vierentwintig uitgebrachte stemmen er tien, mr. H.N.M. Klooster vijf en mr. J.W. van Loevezijn negen. Niemand verwierf de vereiste meerderheid, dus volgde er nogmaals een stemming. Van hetzelfde aantal uitgebracht stemmen gingen er nu elf naar P. Despinois, drie naar mr. H.N.M. Klooster en tien naar mr. J.E. van Loevezijn. Weer geen vereiste meerderheid voor iemand. Daarom vond een herstemming plaats tussen de twee kandidaten die bij de tweede stemming de meeste stemmen hadden vergaard, dus tussen P.Despinois en mr. J.E. van Loevezijn. Van de

vierentwintig uitgebrachte stemmen kreeg elk van beiden tot ieders verbazing de helft: twaalf stemmen. Wegens staken der stemmen moest nu het lot beslissen. Nadat een raadslid A.P.J. van Dijk-van Bokhoven de eer was gegund om het lot te trekken kwam de naam van Despinois uit de bus. Helmond had eindelijk een nieuwe, door het lot aangewezen gemeentesecretaris.

Voordat P. Despinois tijdens de raadsvergadering van 2 april 1957 in zijn ambt werd beëdigd, ging burgemeester dr. J.C.M. Sweens nog op de benoeming in (17). Hij sprak hem als volgt toe: "Hooggeachte heer Despinois. In de raadsvergadering van 13 maart j.l. werd U door het lot benoemd tot de zeer gewichtige functie van secretaris dezer zich snel ontwikkelende gemeente, waar vraagstukken van bestuursbeleid zich als het ware aaneenrijgen. Gelukkig behoren dergelijke lotingen bij benoemingen in de hoogste functies tot de grote uitzonderingen. De wettelijke spelregels luiden nu eenmaal zo en dienen derhalve te worden nageleefd. Hoe het ook zij, de basis van een dergelijke benoeming blijft altijd op zijn smalst. Maar, heer Despinois, laat U dit niet ontmoedigen. Ook degenen, die U niet hun stem gaven, zullen Uw persoon waarderen. Zij verschillen slechts van de twaalf anderen door een andere visie op de verhoudingen."

Terugblik op een uitzonderlijke gebeurtenis

Bij het officiële afscheid van gemeentesecretaris P. Despinois in de raadsvergadering van 2 augustus 1969 was men de vreemd tot stand gekomen benoeming nog niet vergeten. Oud-raadslid A.P.J. van Dijk-van Bokhoven, die er onder anderen het woord voerde, riep die gedenkwaardige gebeurtenis van 13 maart 1957 in herinnering door op te merken: (18) "Het was onze partij die als een groep achter uw benoeming stond. Helaas zijn er toen veel strubbelingen geweest en kon de raad zelfs na drie maal stemmen het niet eens worden. De dag van

uw verkiezing zal voor mij altijd onvergetelijk blijven daar ik die dag speciaal voor deze vergadering terug van Brussel moest komen waar 's nachts mijn beste vriend gestorven was. Mijn man, die inmiddels overleden is, zei toen: "Kom in ieder geval terug vóór deze vergadering, want één stem kan beslissend zijn voor de heer Despinois". Dat het lot over uw toekomst zou moeten beslissen had niemand van ons gedacht en dat ik door de heer Sweens gevraagd zou worden het lot te trekken vond ik vreselijk, want uw wel en wee hing daar van af. Er was echter niets aan te doen, het lot moest beslissen. Na enig aarzelen heb ik het lot getrokken en in mijn nervositeit beging ik de fout in plaats van het de burgemeester te geven het zelf te openen, draaide mij om en riep in mijn blijdschap: "Despinois"! Uit het groot enthousiasme van de raad en het publiek bleek dat ze dit niet zo erg vonden. Ik heb de burgemeester mijn excuses aangeboden, maar het werd me niet kwalijk genomen."

En in diezelfde afscheidsvergadering van 2 augustus 1969 kwam ook Th. van Helvoort als laatste kort op de uitzonderlijke benoeming van 13 maart 1957 terug met de woorden: (19) "Geachte heer Despinois. U zult U nog wel herinneren dat mij na het enerverend verloop van uw benoeming tot secretaris in deze raadszaal wellicht ietwat te spontaan en duidelijk hoorbaar een hoera ontglipte. Ik gunde u deze benoeming wel zo van harte en velen met mij, dat niemand mij dit, wat vanaf de publieke tribune verboden blijkt, zo staat in het raadsbesluit, kwalijk genomen zal hebben."

Helmond, 11 september 1988

J.J.F. de Waal

Een kruideniersknecht uit Helmond werd in 1827
gemeente-secretaris.

NOTEN

1. Zie over secretaris H.Tromp en zijn opvolging door J.J. van der Foelart: A.M.Frenken, Helmond in het verleden, deel 1, Helmond 1928, blz.314 en 315. Zie ook J.J.M. Heeren, Biographisch woordenboek van Helmond, Helmond 1920, blz. 94 en 217. Het is voor mij onduidelijk, hoewel niet onderzocht, door wie of welk orgaan de gemeentesecretarissen in de loop van de afgelopen twee eeuwen moesten worden benoemd. Uit het vervolg van dit artikel zal blijken dat nu eens provinciale staten (bij J.E.van Moorsel) dan weer de koning (bij J.Scheepers) en ten slotte de gemeenteraad (bij J.A.van Bokhoven, P.Despinos en mr. P.J.M.Jans) de benoeming deden. Vandaar dat ik in het artikel schrijf over de voordracht, aanstelling of benoeming door het gemeentebestuur. Wat de hier volgende opsomming van Helmondse gemeentesecretarissen tussen 1798 en 1988 betreft is het voor mij eveneens onduidelijk wanneer J.J. van der Foelart precies burgemeester van Helmond is geworden. Vermoedelijk was hij tot juli 1820, de datum van benoeming van gemeentesecretaris J.E. van Moorsel, zowel burgemeester als gemeentesecretaris tegelijk. Uit de notulen van de gemeenteraadsvergaderingen van Helmond (zie Gemeentearchief van Helmond. Administratief archief van Helmond. Notulen van de gemeenteraadsvergaderingen, 11 maart 1811 t/m 3 februari 1829, ongeïndexiseerd register) blijkt dat mr. C.F.Wesselman van 11 maart 1811 t/m 13 maart 1813 de functie van maire (burgemeester) van Helmond heeft uitgeoefend. De eerste notulen van de gemeenteraadsvergadering die J.J. van der Foelart als burgemeester ondertekende, waren die van 28 februari 1815, maar waarschijnlijk is hij tijdens de daarvoorafgaande genotuleerde gemeenteraadsvergadering, de eerste na 13 maart 1813, reeds burgemeester geweest. Het was de vergadering van 19 januari 1814. Tot het aantreden van J.E. van Moorsel als gemeentesecretaris zijn sinds 11 maart 1811 de notulen van de gemeenteraadsvergaderingen niet door een secretaris ondertekend. Of J.Scheepers, veelal geschreven als J.Schepers, hoewel hij persoonlijk steeds als J. Scheepers tekent, in de loop van het jaar 1851 dan wel per 1 januari 1852 zijn functie van gemeentesecretaris heeft opgegeven, heb ik niet nagezocht. Mijn gegevens betreffende de ambtsperioden van (gedeeltelijk)

J.Scheepers en van de gemeentesecretarissen J.P.H. van der Linden, A.F.H. Hockers, W.F.Wolters en G.Dijkhoff zijn ontleend aan het gemeentearchief van Helmond. Documentatie, nr. 6.1.1. Genoemd documentatienummer bevat onder andere een map met een opsomming per jaar van Helmondse burgemeesters, wethouders, gemeenteraadsleden en gemeentesecretarissen sinds 1851, evenwel zonder vermelding van de begin- of einddata in het desbetreffende jaar. Ik vermoed dat de gemeentesecretarissen J. van der Linden, A.Hockers, W.Wolters en G.Dijkhoff in de loop van achtereenvolgens 1852,1870,1879 en 1890 in functie zijn getreden. Wanneer de ambtsperiode van G.Dijkhoff eindigde is me ook onbekend. De ambtsperiode van J.A. van Bokhoven (benoemd d.d. 14-2-1903; beëdigd d.d. 28-2-1903; ontslagen d.d. 25-9-1922 m.i.v. 1-10-1922), H.Hikspoors (benoemd d.d. 27-11-1922; beëdigd d.d. 29-12-1922; ontslagen d.d. 6-11-1956 m.i.v. 1-2-1957); P.Despinois (benoemd 13-3-1957; beëdigd d.d. 2-4-1957; ontslagen d.d. 4-2-1969 m.i.v.1-8-1969) en mr. P.J.M. Jans (benoemd d.d.5-8-1969; beëdigd d.d.28-10-1969; ontslagen d.d. 4-10-1988 m.i.v. 1-11-1988) zijn door mij gecontroleerd aan de hand van de notulen van de gemeenteraadsvergaderingen.

2. Zie Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch. Archief van het Provinciaal Bestuur van Noord-Brabant, inventarisnummer 12212 (21 april 1827, nr. 1). Van de door de districtscommissaris geschreven brief aan de gouverneur is het minuut-exemplaar geraadpleegd. Zie ook het Gemeentearchief van Helmond. Administratief archief van Helmond. Notulen van de gemeenteraadsvergadering, 14 april 1827 (ongeïnteriseerd register), en Burgelijke Stand, register van overlijden uit 1827. Districtscommissarissen waren, zij het indirect, opvolgers van de onderprefecten, de bestuurders uit de Franse tijd (1810-1813) tussen de prefect van het departement (de Franse provincie) en de burgemeesters. Vóór het jaar 1825 werden ze arrondissementscommissaris (sinds 1814) en districtsschout (sinds 1819) genoemd. Deze tussenpersonen waren geen bestuurders, maar toezichthouders en adviseurs. Ze moesten surveilleren en aan de provinciale overheid rapporteren over de plattelandsgemeenten. Mr. C.F.Wesselman was in 1827 commissaris van het district Helmond.

3. Zie Gemeentearchief van Helmond. Administratief archief van Helmond. Notulen van de gemeenteraadsvergadering, 14 april 1827 (ongeïnvventariseerd register).
4. Een correctioneel vonnis is een vonnis wegens wanbedrijven.
5. Ruraal betekent landelijk.
6. Frequenteren betekent vaak bezoeken of omgaan, verkeren met.
7. Zie Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch. Archief van het Provinciaal Bestuur van Noord-Brabant, inventarisnummer 12212 (30 april 1827, nr. 1).
8. Zie noot 7. Van de door de districtscommissaris geschreven brief aan de gouverneur is het minuut-exemplaar geraadpleegd.
9. Reflectie betekent beschouwing.
10. Een vrederechter was een rechter in het eerste ressort, wat nu een kantonrechter is.
11. Zie Rijksarchief in Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch. Archief van het Provinciaal Bestuur van Noord-Brabant, inventarisnummer 12213 (7 juli 1827, nr.4).
12. Zie het Gemeentearchief van Helmond. Administratief archief van Helmond. Notulen van de gemeenteraadsvergadering (verder GAH.AAH.Notulen), 1 januari 1821 (ongeïnvventariseerd register).
13. Zie GAH. AAH. Notulen, 14 februari 1903, agendapunt 3.
14. Zie GAH. AAH. Notulen, 30 juni 1969, agendapunt 15.
15. Zie GAH. AAH. Notulen 5 augustus 1969, agendapunt 2.
16. Zie GAH. AAH. Notulen, 13 maart 1957, agendapunt 24.
17. Zie GAH. AAH. Notulen, 2 april 1957, agendapunt 1.
18. Zie GAH. AAH. Notulen, 2 augustus 1969, blz. 16 en 17.
19. Zie GAH. AAH. Notulen, 2 augustus 1969, blz. 19.

Helmond, 11 september 1988

J.J.F. de Waal

I P P O C R A T E S

HELMONDSE ARTSEN, APOTHEKERS EN VROEDVROUWEN TOT 1900

J. van der Heijden

(Eerdere afleveringen in deze serie verschenen in december 1985, maart 1986, maart en september 1987.)

73. Johannes Leonardus During.

apr 1866 - sep 1870.

heelmeester, plattelands-

heelmeester, vroedmeester

geboren 1813 te Middelburg

During behaalde de diploma's heelmeester, plattelandsheelmeester en vroedmeester in zijn geboorteplaats in mei 1835.¹ Hij was gedurende de Belgische opstand in "het leger te velde" werkzaam als officier van gezondheid.² Vanuit Asten solliciteerde hij naar de functie van "genees- heel- en verloskundige voor de armen" in Helmond. Hij werd op 5 januari 1866 door de gemeenteraad verkozen boven dokter Fritsen. Voor het bedienen van de armenpraktijk zou During fl. 710,- per jaar ontvangen.³

Begin april 1866 vestigde Johannes During zich met zijn gezin op de Steenweg.

Twee maanden later werd Helmond geconfronteerd met een grote cholera-epidemie, die ongeveer 13 maanden aanhield. Tussen half augustus en half september 1866 viel het hoogtepunt van de epidemie. Er werden die maand in totaal 141 overledenen ingeschreven in het overlijdensregister van de burgerlijke stand: ca. 2% van de Helmondse bevolking.⁴

Na september 1869 verhuisde het gezin naar een huis in de Kerkstraat.⁵

During vertrok naar Boxtel naar aanleiding van een geschil met het gemeentebestuur over zijn salariëring na de invoering van de Armenwet 1870.⁶

74. Henri Marie Joseph Emile Steijns.

1870 - 1905.

apothecar⁷

apotheker

geboren 1844 te Tongeren

overleden 1905 te Helmond

Emile Steijns vestigde zich in april 1869 in Helmond, enkele weken voor zijn moeder daar overleed.⁸ In december van dat jaar behaalde hij zijn apothekersdiploma te Utrecht, terwijl hij volgens eigen mededeling pas op 10 april 1870 zijn apotheek in het midden van de Veestraat begon.⁹

In mei 1873 trouwde Steijns met de Helmondse bierbrouwersdochter Johanna Maria Cornelia Timmermans. Er werden vijf kinderen geboren, waarvan er twee maar kort hebben geleefd. Een vergelijking van Steijns met Van Hoeck, die acht jaar eerder in Helmond een apotheek was begonnen, ligt voor de hand. Bij de beschrijving van Franciscus van Hoeck (nr. 70) is al aangegeven, dat Steijns vanaf 1877 bij de patentbelasting hoger werd aangeslagen. Vanaf de start van de apotheek nam Steijns leerling-apothekers in dienst, in de bevolkingsregisters soms aangeduid als "apothekersgast".

Veestraat/Smalle Haven ca. 1911. Links: apotheek Steijns. (Gemeentearchief Helmond)

Van Hoeck nam geen leerling-apothekers aan. Pas in 1894 kwam bij hem de eerste apotheker in dienst.¹⁰

Emile Steijns lijkt zich meer gemanifesteerd te hebben dan Van Hoeck. Hij vervulde een aantal functies in het openbare en verenigingsleven in Helmond. Zo was hij b.v. lange tijd lid (secretaris) van de Gezondheidscommissie¹¹ en lid van sociëteit De Eendragt, waarvan twee jaar president.¹²

Helaas is het bedrijfsarchief van apotheek Steijns niet bewaard gebleven, zodat vergelijking van de bedrijfsresultaten, gecontracteerde (bedrijfs-)ziekenfondsen e.d. niet mogelijk is. De betalingen aan beide apothekers door de gemeente in verband met de levering van de geleverde medicijnen aan de armen zijn geen goede bron voor vergelijking van omzet of populariteit. De gemeenteraad had namelijk wat dat betreft vanaf 1872 het beleid de levering van dergelijke medicijnen evenredig te verdelen over de beide apotheken.¹³

Na het overlijden van Emile Steijns¹⁴ nam Josephus J.H. Haan de zaak over.¹⁵

75. Th. W. Pastoors. aug - sep 1870.

vroedmeester,
M.D.

Pastoors oefende zijn dokterspraktijk uit in Deurne.¹⁶ In verband met het vertrek van dokter During als armendokter werd door het gemeentebestuur begin september 1870 aan de overgebleven artsen Fritsen en De Ruiter gevraagd tijdelijk de armenpraktijk op zich te nemen. Beiden bedankten. De Ruiter meende, dat hij geen tijd had om de armen goed te behandelen; Fritsen gaf geen reden op.¹⁷ Dokter Pastoors werd bereid gevonden de praktijk zolang waar te nemen.¹⁸

76. Hendricus Adrianus Cornelis Hueber.

okt 1870 - okt 1874.

plattelandsheelmanneester,

vroedmanneester

geboren 1829 te Veur (Z-H)

Van de zeven sollicitanten voor de functie van gemeentegeneesheer werd Hendricus Hueber door de gemeenteraad uitverkoren. Hij was op dat moment nog arts in Cuyk.

13 oktober van dat jaar verhuisde de 40-jarige geneesheer met zijn gezin naar het vroegere huis van During.¹⁸ Hij had toen 18 jaar zijn diploma als plattelandsheelmanneester en 16 jaar ervaring als vroedmanneester.²⁰

Hueber maakte met apotheker Steijns vanaf maart 1871 deel uit van de Gezondheidscommissie. In dat jaar deed die commissie aanbevelingen met betrekking tot het voorkomen van cholera. Er werd o.a. aangedrongen op het vaststellen van een bouwverordening.²¹

Een jaar later vormden de artsen Hueber en Th. Pastoors uit Deurne met architect Henri Donkers een commissie, die de onbewoonbaarheid van woningen moest beoordelen.²² Ook werd hij benoemd als officier van gezondheid bij de schutterij in Helmond.

Per 25 augustus 1874 nam Hueber ontslag als armendokter.²³

De reden van vertrek uit Helmond in oktober 1874 is vooralsnog niet echt duidelijk geworden. Wel zijn een aantal aanwijzingen te vinden. Voor het patentrecht werd hij vanaf 1873 minder hoog aangeslagen. Dat duidt erop, dat de praktijk minder groot geschat werd.²⁴

Uit 1871 en '74 zijn brieven van Hueber bewaard gebleven met klachten over het vermeend? onbevoegd uitoefenen van de verloskunde door de weduwe Reemers en ene Gordina van Veghel.²⁵ Bovendien heeft de Koninklijke Marechaussee begin 1874 een rapport over de drie Helmondse artsen opgesteld ten behoeve van de officier van justitie. Met betrekking tot Hueber staan in dat rapport opmerkingen over dronkenschap.²⁶

Zonder hier oorzaak en gevolg te kunnen

traceren is het duidelijk, dat de invloed van deze problemen op elkaar en op Hueber groot moet zijn geweest.

77. Henri Aletus Hubertus van der Heijden.
sep 1874 - feb/jun 1875.
arts
geboren 1849 te Heusden

Deze uit Leiden afkomstige geneesheer is bijzonder kort in Helmond werkzaam en woonachtig geweest. Hij werd 13 augustus 1874 door de gemeenteraad benoemd als gemeentegeneesheer tegen een betaling van f. 700,-, waarna Van der Heijden op 5 september in functie trad. Maar op 2 oktober verzocht hij het gemeentebestuur alweer ontslagen te worden. Vanwege een opzegtermijn van vier maanden ging het ontslag 2 februari 1875 in. De ontslagbrief zelf is niet gevonden, noch is in de notulen van de raad melding gemaakt van de reden van vertrek, zodat we daarover in het ongewisse blijven.²⁷

Van der Heijden woonde tot 6 juli 1875 in het logement van Alb. Ramaer in de Groenstraat en vertrok toen naar Tilburg.²⁸

78. Johannes Cornelis Kuyper.
feb 1875 - nov 1877.
M.C.D.
geboren 1841 te Soest

In verband met het ontslag van H. van der Heijden als armendokter schreef dokter Fritsen op 12 december 1874 een brief naar het gemeentebestuur, waarin hij verzocht met de genees- en heelkundige armenpraktijk belast te worden. Hij bleek genegen voor eigen rekening een vroedvrouw aan te stellen als zijn honorarium op tenminste fl. 800,- werd gebracht. De gemeenteraad stelde in eerste instantie²⁹ een beslissing hierover uit, omdat niet zeker was of Van der Heijden uit Helmond zou vertrekken. Omdat 30 december bleek, dat Van der Heijden écht weg zou gaan

werd besloten een genees- heel- en verloskundige van buiten aan te trekken tegen een jaarwedde van fl. 1000,- onder de verplichting op zijn kosten een vroedvrouw aan te stellen³⁰ Twee weken later was de benoeming van Kuyper een feit!³¹ Op 1 februari begon Kuyper in Helmond.³²

De vacature in de gezondheidscommissie, ontstaan door het vertrek van H. Hueber werd opgevuld door Kuyper's benoeming in juni 1875.³³

In de raadsvergadering van 3 augustus 1877 werd Kuyper op zijn verzoek ontslag als armendokter verleend. In november daaropvolgend verhuisde het gezin (ouders, 4 kinderen en 2 dienstmeiden) naar Laren.³⁴

79. **Petronella Helena Maria Jonkergouw - van der Velden.** jan 1876 - 1910.

vroedvrouw

geboren 1822 te Schiedam

overleden 1911 te Helmond³⁵

In 1847 behaalde Helena Jonkergouw haar diploma. In september 1870 oefende ze haar beroep uit in Den Bosch.³⁶

20 januari 1876 werd het gezin Jonkergouw in het Helmondse bevolkingsregister vanuit Utrecht ingeschreven.³⁷

Omdat in het contract met J. Kuyper de voorwaarde was opgenomen om voor eigen rekening een vroedvrouw aan te stellen, is het waarschijnlijk, dat de keuze op Helena Jonkergouw is gevallen. In september 1877 werd in de gemeenteraad na een flinke discussie besloten tot het weer door de gemeente zelf aanstellen van een vroedvrouw.³⁸ In januari van het volgende jaar vroeg "vrouw Jonkergouw" te worden aangesteld als vroedvrouw tegen betaling van fl. 225,-. Ze werd 25 februari door de gemeenteraad aangesteld tegen een jaarwedde van fl. 200,-.³⁹

Op een verzoek van haar in 1880 om salarisverhoging van fl. 50,- werd niet ingegaan, omdat het verzoek niet op gezegeld papier was

gesteld! De vroedvrouw staakte - althans dat jaar - haar pogingen.⁴⁰

Tot haar overlijden bleef Helena Jonkergouw steeds zoveel mogelijk assistentie verlenen bij zwangerschappen en bevallingen.⁴¹

80. Arnoldus Claudius Rudolphus Ida de Bruyn.
feb 1878 - 1909.

M.D.

geboren 1841 te Overlangel (NBr.)
overleden 1909 te Helmond

Hoewel de meningen verdeeld waren, werd 4 september 1877 door de gemeenteraad besloten de in Stratum wonende "medisch doctor en arts" te contracteren als armendokter voor Helmond. De Bruyn, zoon van een wijnkoper, was zeven jaar eerder in Leiden gepromoveerd tot medisch doctor op het proefschrift "De differentiële diagnose van maagkanker en ronde maagzweer".

Half februari 1878 trok De Bruyn met tweede vrouw en zoon in het ervoor door J. Kuyper bewoonde pand Markt A 165.⁴²

Zoals te doen gebruikelijk werd ook deze gemeentearts benoemd tot lid van de gezondheidscommissie en tot officier van gezondheid bij de Helmondse schutterij.⁴³

Uit de paar jaar, dat er nog patentregisters zijn bewaard gebleven, blijkt dat het goed ging met de praktijk van Arnoldus de Bruyn.⁴⁴ Of De Bruyn werkelijk tot zijn overlijden zijn artspraktijk heeft uitgeoefend is niet met zekerheid te zeggen. Mede gezien zijn leeftijd van 68 jaar heb ik verondersteld, dat hij nog patienten behandelde in 1909.

Literatuur: J. Heeren: Biografisch woordenboek Helmond, blz. 53

Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, deel X blz. 159.

Amateur-toneelclub "Helmond", 1895. Zittend aan tafel Dr.Dentz
(Gemeentearchief Helmond)

81. Leopold Ferdinand Dentz.

mei 1889 - 1902.

Oogheelkundige

geboren 1858 te Amsterdam

overleden 1903 te Helmond

Leopold Dentz kwam met zijn broer Theodoor voort uit een geslacht van tandmeesters. Zijn grootvader Simon Nathans had in 1811 de toepasselijke achternaam Dentz aangenomen.⁴⁵ Dentz studeerde in Utrecht, nam daarna een praktijk waar in Harderwijk en vestigde zich 27 april 1889 met vrouw en éénjarig dochtertje in Helmond. Hier werden nog drie dochters geboren.

Voor zover ik heb kunnen nagaan was Leopold Dentz de eerste protestantse arts in Helmond. Van zijn hand verschenen enkele publicaties over de geneeskundige wetgeving, te weten "Een geneeskundig vraagstuk van den dag, populair behandeld door dr. L.F. dentz, arts te Helmond" (Helmond, 1892) en "Enkele opmerkingen over het Ontwerp van Wet, regelende het staatstoezicht op de volksgezondheid" (Amsterdam, 1899).⁴⁶

Ook in Helmond zelf hield hij zich bezig met de geneeskundige voorzieningen. In mei 1901 beklagde hij zich bij de burgemeester over de geregelde afwezigheid van dr. Ledel, waardoor hij hem moest vervangen. Dit terwijl de vervanger van dr. Ledel eigenlijk dokter Timmers uit Beek en Donk was. Na een aantal voorbeelden van vervanging te hebben beschreven deed Dentz voorstellen om tot een tegemoetkoming van de kosten voor dergelijke vervangingen te komen. Onder andere vroeg hij een gratificatie als vergoeding voor het gebruik van het rijtuig. Volgens eigen schatting had hij gedurende de eerste vier maanden van 1901 zo'n 5 uur per dag armenpatienten bezocht!⁴⁷

De familie Dentz woonde eerst op de Markt nr. 49 en verhuisde in de jaren '90 naar Bindersstraat A nr. 43.⁴⁸

Leopold Dentz overleed in januari 1903 aan een bloedvergiftiging⁴⁹, waarna zijn vrouw en

Arts Yeb Jan Ledel, feb.1896 - april
1927

kinderen in juli dat jaar Helmond verlieten om in Utrecht te gaan wonen.

82. Yeb Jan Ledel. feb 1896 - apr 1927. arts

geboren 1864 te Bolsward
overleden 1927 te Helmond

Op 8 februari 1896⁵⁰ begon Yeb Ledel, komend uit Maastricht, zijn Helmondse praktijk. Na ongeveer anderhalf jaar zijn intrek genomen te hebben in het hotel van G.J. Kusters op de Heuvel, verhuisde Ledel naar het pand Kerkstraat B nr. 108. Yeb Jan Ledel trouwde in 1905 met een van de twee nichtjes, die vanaf 1899 bij hem als huishoudster inwoonden.⁵¹ Uit de "klachtenbrief" van dokter Dentz over het regelmatig moeten vervangen van Ledel wegens uitstедigheid blijkt dat Ledel ook in Helenaveen practiseerde.⁵² Volgens overlevering was dokter Ledel in Helmond de eerste bezitter van een auto.⁵³

Met de beschrijving van Y. Ledel eindigt de reeks van uiteindelijk 67 artsen, 8 apothekers en 19 vroedvrouwen, die voor zover nu bekend in Helmond hun praktijk uitoefenden tussen 1418 en 1900. Afgezien is van het apart vermelden van met name doktoren en vroedvrouwen van elders, die hier invielen voor hun collega's e.d. Zonder de hulp van de heren Beijers, Bodemeijer en Vogels zou het overzicht ettelijke namen minder groot zijn geweest, waarvoor hier nogmaals mijn dank. De resultaten van het tweede deel van het onderzoek, namelijk naar de sociale status van leden van deze beroepsgroepen in Helmond, zullen zeker nog jaren vergen. Wellicht ben ik in de gelegenheid tussentijds melding te maken van de vorderingen.

Als bijlage bij deze artikelenreeks volgt per beroepsgroep een alfabetische index met verwijzing naar de nummers van de beschrijvingen en de betreffende aflevering van het Helmonds Heem.

BIJLAGE: ALFABETISCHE INDEX PER BEROEPSGROEP.

Apothekers.

v. Boesdonck	Guilliam	1638-1665	10	dec 85
Cuypers	Ludovicus	1826-1869	58	mrt 87
vd Eynden	Petrus J.	1866-1869	72	sep 87
v Gerwen	Henrik	1433/1434	0c	sep 87
v Hoeck	Franciscus A.H.	1862-1921	70	sep 87
Steijns	Henri M.J.E.	1870-1905	74	sep 88
Vervoort	Arnoldus J.	1851-1854	69	sep 87
v Vlokhoven	Gerardus J.	1806-1823	53	mrt 87

Artsen.

v Alder	Jacob	1557	5	dec 85
Bedijcks/Biedycx	Lucas J.	1755-1759	34	mrt 86
Beels	Johannes B.	1759-1805	37	mrt 86
Berings	Gerard	1764-1811	38	mrt 86
				mrt 87
Berings	Jan H.	1740-1767	29	mrt 86
vd Boesdonck	Cornelis	1692-1696	26	dec 85
v Bree	Peter	1548-1552	4	dec 85
v Brouheze	Peter	1545	3	dec 85
de Bruyn	Arnoldus C.R.I.	1878-1909	80	sep 88
Buc	Art	1418/1419	0b	mrt 87
Bijnen	Petrus	1832-1844	63	sep 87
Canthers	Hendrik	1699-1701	28	dec 85
Commandeur	Johannes	1832-1835	62	sep 87
Daals	Johannes	1768-1771	40	mrt 86
Dentz	Leopold F.	1889-1902	81	sep 88
v Deurne	Cornelis	1680-1712	21	dec 85
Donkers	Regnerus H.	1813-1827	57	mrt 87
During	Johannes L.	1866-1870	73	sep 88
v Elswijk	Laurentius	1754-....	33	mrt 86
v Empel	Christiaan	1639-1645	12	dec 85
v Enten/Inten	Ysebrant	1685-1696	22	dec 85
Fock	Leonardus C.E.E.	1839-1841	66	sep 87
de Fost	Antoon J.	1783-1793	47	mrt 86
Fritsen	Everhardus H.A.	1863-1881	71	sep 87
v Geldrop	...	1768	41	mrt 86
Goben	Aert	1491-1515	1	dec 85
Goben	Hendrik	1528-1549	2	dec 85
Goben	Jan	1567	6	dec 85
Grassens	Arnoldus H.	1806-1812	52	mrt 87
vd Grootenacker	Johannes	1696-1736	27	dec 85
vd Grootenacker	Johannes A.	1770-1792	46	mrt 86
				mrt 87
vd Grootenacker	Theodorus J.	1736-1760	30	mrt 86
Guljé	Adam	1756-1764	35	mrt 86
Guljé	Henricus Th.	1758-1762	36	mrt 86
Guljé	Petrus F.	1771-1796	42	mrt 86
Guljé	Wilhelmus F.	1800-1803	51	mrt 87
Hendrix	Jacob	1649-1650	17a	mrt 86
Hermans	Franciscus C.I.	1831-1832	61	sep 87
vd Heijden	Henri A.H.	1874-1875	77	sep 88
vd Heijden	Hendricus J.A.	1847-1867	67	sep 87
Hueber	Hendricus A.C.	1870-1874	76	sep 88
Kets	Aelbert	1592-1606	9	dec 85

Kets	Joachim	voor 1691	25	dec 85
Kets	Johan	1665-1684	19	dec 85
Kets	Johan	1688-1708	23	dec 85
Konings	Antonius	1807-1833	54	mrt 87
Konings	Michael	1833-1865	64	sep 87
Kuyper	Johannes C.	1875-1877	78	sep 88
Ledel	Yeb J.	1896-1927	82	sep 88
Lob	Steven	1665-1679	18	dec 85
Loix	G. L.	1811	55	mrt 87
v Luytelaar	Hendrik	1676-1693	20	dec 85
v Moorsel	Amandus H.	1829-1831	60	sep 87
v Moorsel	Franciscus	1779-1811	45	mrt 86
v Moorsel	Franciscus	1812-1830	56	mrt 87
v Moorsel	Henricus	1743-1754	31	mrt 86
v Moorsel	Piet	1835	65	sep 87
Olifiers	Petrus A.	1795-1804	50	mrt 87
Olifiers	Pieter	1751-1790	32	mrt 86
Pannekoek	...	1640	14	dec 85
Pastors	Theodorus W.	1870	75	sep 88
de Ruiter	Gerardus	1828-1880	59	mrt 87
Schenck v. Reekom	Johannes E.	1764-1767	39	mrt 86
v Villers/Vieleers	Jacob	1568-1578	7	dec 85
v Wallenborch	Aelbert	1592	8	dec 85
Warren	Wilhelmus A.Th.	1850-1860	68	sep 87
v Wetten/Loix	G. L.	1811	55	mrt 87
v Zanthen	Bodo	1418	0a	mrt 87

Vroedvrouwen.

Antonisse	Anna	1671-1677	19a	mrt 86
Becx, al. v Weert	Helena	1663-1673	17b	mrt 86
Becx	Maria	1690-....	24	dec 85
Broecx	Hilla	1639-1648	13	dec 85, mrt 86
v Geffen	Jennemaria	1779-....	44	mrt 86
ev. Andries de With				
Hendirx	Henrica	1673-1675	19b	mrt 86
Jans	Anna	1640-1647	15	dec 85
Jans	Maria	1638-1650	11	dec 85
Jans van Graff	Aleid	1642-1648	17	dec 85
Jaspers	Joanna	1664-1666	17d	mrt 86
v Luyk	weduwe Peter	-1778	43	mrt 86
Machiels	Johanna	1663-1677	17c	mrt 86
v Melis	Ida	1676	20a	mrt 86
Peters	Johanna	1641-1648	16	dec 85
v Stiphout	Joanna	1666-1671	17c/d	mrt 86
vd Velden	Petronella H.M.	1876-1910	79	sep 88
ev L. Jonkergouw				
Verbakel	Ardina	1790-1799	48	mrt 87
ev .. Beniers				
de With	Clasina A.	1794-1812	49	mrt 87
ev Hendrik Vlemmings				
ev Francis Wagemans				
Wouters	Maria	1688	22a	mrt 86

NOTEN

1. zie o.a. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 467, dd. 21 mei 1869: Lijst van geneeskundigen... per 1 jan 1869.
2. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 472, d.d. 5 juli 1870.
3. Notulen gemeenteraad 1866, folio 121v.
4. J. Heeren, Het eeuwfeest van de zusters van liefde, deel V; in: Zuidwillemsvaart 19 november 1938.
5. Bevolkingsregister 1860-1880, deel E fol. 255 en deel B fol. 197-198.
6. Vanaf de invoering van de Armenwet 1870 zou During zonder er extra voor betaald te worden evenveel zgn. buitenarmen moeten gaan verzorgen als hij al aan patiënten binnen Helmond had. Zijn pogingen om van de gemeente Helmond een tegemoetkoming te krijgen liepen op niets uit. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nrs. 471 - 473, d.d. 28 juni, 1 juli en 4 december 1870. Notulen gemeenteraad 12 december 1870.
During verhuisde uiteindelijk op 20 september.
7. Bevolkingsregister 1860-1880, deel A fol. 40.
8. Maria G. Clemens, weduwe van Lambertus J. Steijns, overleed 18 mei 1869. Emile Steijns kwam 26 april naar Helmond vanuit Utrecht. Zijn vader was de eerste directeur van de Rijks-HBS in Helmond.
Bevolkingsregister 1860-1880, deel D blz. 323: woonhuis HBS Molenstraat.
9. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 474, d.d. 3 maart 1871: Lijst geneeskundigen ... per 1-1-1871; Steijns behaalde 22 december 1869 zijn diploma.
Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 470, d.d. 1870 ongedaterd.
Notulen gemeenteraad 9 juli 1870.
10. Bevolkingsregister 1890-1900, deel 3 fol. 188.
11. Benoeming: 6 maart 1871, samen met H. Hueber in de plaats van E. Fritsen en H. Taabe.
Ontslag: medio 1905.
Correspondentieregister B&W 1905, nr. 1197.
12. Patentregisters 1877, artikel 258 en 1878, artikel 255.
13. Voor 1871 werd de levering aan "den minsten inschrijver" gegund. Dat bleek Steijns te zijn, die 20 cent per recept vroeg, tegen Van Hoeck 25 cent.
Notulen gemeenteraad 6 september 1870, fol. 46v.
14. Hij overleed 1 november 1905.

15. Archief Helmond 1811-1912, correspondentie 1905, dossier 1334.
Josephus Jacobus Hubertus Haan, geboren te Roermond in 1880, kwam 23 november vanuit Amsterdam naar Helmond.
Bevolkingsregister 1900-1913, deel 11 fol. 188.
16. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 460, d.d. juli 1867.
17. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 472, d.d. 4 en 6 september 1870.
18. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 473, d.d. 28 oktober en notulen B&W d.d. 23 november 1870, nr. 4.
19. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 472, d.d. 11 augustus, 14 en 18 september 1870.
Notulen gemeenteraad 20 augustus en 6 september 1870.
20. Beide diploma's werden door Hueber behaald in Haarlem; het eerste in mei 1852, het tweede in december 1854.
Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 474, d.d. 3 maart 1871: Lijst van geneeskundigen...
21. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 475, d.d. 24 juni 1871. In de raadsvergadering van 18 september werden - na een voorbereidingstijd van ruim drie jaar - de volgende verordeningen vastgesteld:
* verordening op de inrichting der woonhuizen in het belang der openbare gezondheid binnen de gemeente Helmond.
* verordening op het sloopen van bouwvallige woningen en het onbewoonbaarverklaren van woningen of vertrekken nadelig voor de openbare gezondheid in de gemeente Helmond.
22. De commissie werd in de vergadering van B&W van 9 oktober 1872 benoemd. In eerste instantie wilde men G. de Ruiter in de commissie, maar die bedankte. Ook dr. A.F. Ingenhousz, inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht in N-Brabant en Limburg wenste niet benoemd te worden. Daarna ging men in onderhandeling met dr. Pastoors. Deze werd uiteindelijk 4 december 1872 door B&W benoemd.
In augustus 1873 werden in Helmond de eerste woningen onbewoonbaar verklaard.
Notulen raad 1 augustus 1873, fol. 166 - 167.
23. Notulen gemeenteraad 29 april 1874.
Als officier van gezondheid bij de schutterij kreeg H. Hueber 10 september eervol ontslag.
Notulen B&W d.d. 1 oktober 1874, fol. 202.
24. De eerste twee jaren werd hij in klasse 9B aangeslagen, daarna in klasse 10B. (hoe hoger de klasse, des te lager was de aanslag)
De Ruiter werd in dezelfde jaren steeds in klasse 7B ingedeeld en E. Fritsen "kloot" van 9B in 1870 naar 8B in 1872 en vanaf 1873 werd hij in klasse 7B ingedeeld.

25. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 477, d.d. 25 oktober 1871.
Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 486, d.d. 25 februari 1874.
26. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 486, d.d. 25 februari 1874.
27. Notulen gemeenteraad d.d. 13 augustus, september en 5 oktober, blz. 200v, 203 en 208.
28. Bevolkingsregister 1860 - 1880, deel A fol. 250.
29. Notulen gemeenteraad 21 december 1874, fol. 214.
30. Notulen gemeenteraad 30 december 1874, fol. 215.
31. Notulen B&W 7 januari 1875, fol. 209 nr. 9 en Notulen gemeenteraad 15 januari 1875, fol. 222.
32. Bevolkingsregister 1860 - 1880, deel A fol. 273; Markt A nr. 165.
33. Notulen gemeenteraad 30 juni 1875. Kuyper kreeg 8 stemmen, Fritsen 1.
34. Zie noot 32.
35. Overlijdensregister Burgerlijke Stand Helmond 1911, akte 4 d.d. 2 januari.
36. Archief Helmond 1811-1912, voorl. inv.nr. 460, d.d. juli 1867: Lijst van geneeskundigen...
37. Bevolkingsregister 1860-1880, deel D fol. 371 en 667.
38. Notulen gemeenteraad 4 september 1877, blz. 192 - 195.
39. Notulen gemeenteraad 21 januari en 25 februari 1878, blz. 256 en 259.
40. Notulen gemeenteraad 26 juli 1880, blz. 528. Overigens was De Bruijn per 1 januari 1880 een salarisverhoging van 25 % verleend.
Notulen gemeenteraad 2 september 1879, blz. 435.
41. Verslag van de Gezondheidscommissie over 1910; in Gemeenteverslag 1910, blz. 236.
42. Bevolkingsregister 1860 - 1880, deel A fol. 274.
De Bruyns eerste vrouw, dochter van de inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht dr. A. Ingenhouz, was in 1872 overleden.
43. Notulen gemeenteraad 17 augustus 1878, blz. 309.
44. Hij werd in 1878 aangeslagen in de klasse 7 B, in 1879-1880 in 6 B en daarna tot 1884 in 5 B.

45. Biografisch woordenboek van Nederland 1, blz. 134. (Den Haag, 1979)
46. Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, deel VII, blz. 367. De gegevens voor deze levensbeschrijving werden verstrekt door Jac. Heeren.
47. Archief Helmond 1811-1912, correspondentie 7 mei 1901.
48. Bevolkingsregister 1880 - 1890, deel A fol. 86; Bevolkingsregister 1890 - 1900, deel 2 fol. 79 en Bevolkingsregister 1900 - 1913, deel 3 fol. 142.
49. Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek deel VII, blz. 367.
50. Bevolkingsregister 1890 - 1900, deel 4 fol. 241.
51. Bevolkingsregister 1890 - 1900, sup. 3 fol. 21; Bevolkingsregister 1900 - 1913, deel 7 fol. 41.
52. Archief Helmond 1811-1912, correspondentie 1901, brief d.d. 7 mei.
53. Br. B. van de Ven en mr. M.W. van Boven, Helmondse straatnamen 1, in De Vlasbloem 3 (1982) blz. 112.

EEN LEUK STUKJE HELMONDS SCHEPENPROTOKOL UIT 1594

Henk Beijers
(*Schijndel*)

Bij het systematisch bewerken van het Helmonds schepenprotokol doe je al schrijvende uiteraard allerhande ontdekkingen, maar over het algemeen blijkt dit protokol toch te bestaan uit een aaneenrijging van transportakten, betalingsgeloften, scheidingen en delingen e.d. totdat je ineens op een bladzijde stuit waarvan je denkt hoe komt die nou in een schepenprotokol terecht van eind zestiende eeuw ?

Als er destijds een stadsarcheoloog werkzaam was geweest in het Helmondse was het verslag mogelijk wat gedetailleerder uitgevallen !

Nu moeten we het doen met de authentieke protokoltekst die luidt als volgt:

"Wij *PETER MEIJSEN* ende *JAN VAN LUIJTELAER* schepen der Stadt van Helmont doen condt ende maecken kennelijck eenen iegelycken ende certificeren midts desen voer diegerechte waerheijt, dat wij ten versuecke van *HEER JOEST VAN BROECHOVEN IN DEN SWAEN* priestere met *DIERICKEN* ende *ANTHONIS HUYBERTSSOEN* sijne neven, ten tijde sijner timmeragien opten XXVIIen dach van julius der maent A^O XVc XCIIII ich oculariter inspectie genomen hebben.

In den iersten op een oude muere liggende diep onder die aerde, neven erffenis *HEYLKEN* huysvrouwe *WILLEMS VAN MEREVOIRT* welcke voerss. muere was liggende omtrent anderhalven voet van *HEYLKENS* voerss. muere van haren huijse, gelyck haer muere doen ter tijt was staende, welcke voerss. oude muere was streckende vanden vorsten kelder tot omtrent den achtersten

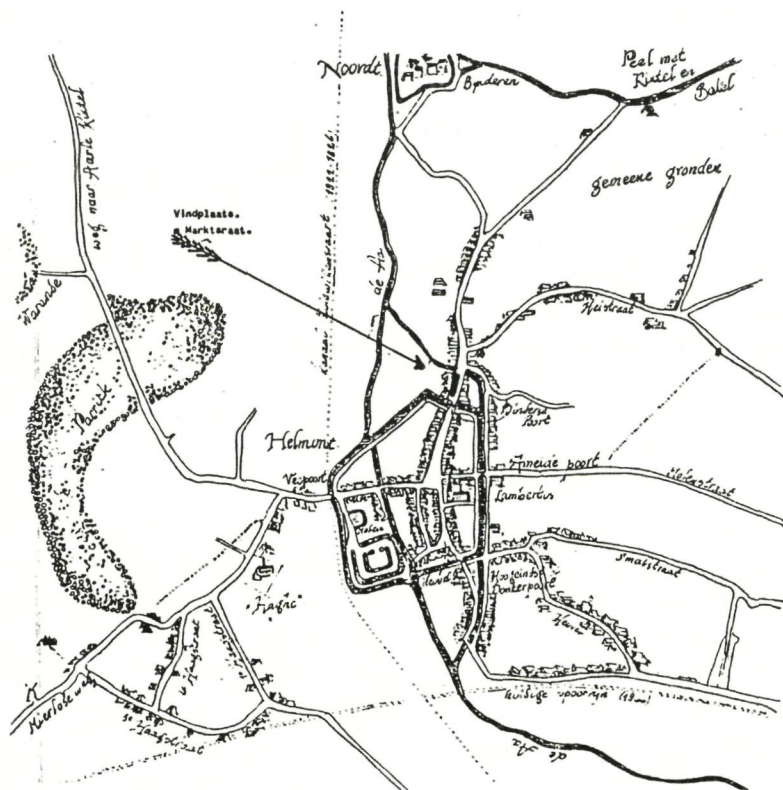
stijl vanden nieuwen huijse van *HEER JOESTEN* voerss.,
lanx welcke voerss.oude muere wij boven gescreven
een linie oft coerde getrocken hebben ende lienie
recht omtrent vijff voeten vanden achtersten stijl
nader doerenheggen eenen pael diep inde aerde heb-
ben laten staen, welcke pael is corresponderende op
die voerss. oude muere.

Ten tweeden soe hebben wij boven gescreven gesien
dat den voerss. *HEER JOEST* met hulp van meer an-
dere borgeren ende dat in presentie van *JAN MARCELIS*
VAN ASTEN woenende op erffenis toebehorende *ADRIAEN*
VANDEN HUEVEL daer bij geroepen, een lienie ofte coer-
de getrocken hebben tusschen erffenis *HEER JOESTEN*
ende *ADRIAENS* voerss., welcke lienie ofte coerde
worden vastgemaect achter inden hof aen een secreteet
huijsken int midden vanden selven huijsken staende
int bescheet vanden beijden erffenissen, soe sij ver-
claerden, welcke lienie ofte coerde worden getrocken
tot voer op die gemeijn straet, blijvende met die
voerss. lienie anderhalven voet vande oude muere of-
te grontslach van *HEER JOESTEN* voerss. ende dat als-
doen die vuyterste vanden muere vanden nieuwen schou-
wen, gelijk sij aengeleet ende voleijndt worden noch
omtrent eenen halven voet binnen die voerss. lienie
ofte coerde was staende ende voirts op die grontslach
aengemetst van achteren tot voer aenden straete toe.
Ten deerden hebben wij gesien dat doer het grave
van eenen nieuwen kelder voer aenden gemeijn straet
dat aldaer een oude muere onder die aerde gevonden
worden al waer te vorens eenen kelder gelegen hadde
soe het scheen - op welcke muere ende grontslach den
voerss. *HEER JOEST* dede sijn metsers sijn nieuwe mue-
re aenleggen ende voirts opmetsen ende sijn vorste
stijlen vanden nieuwen huysse op vuytersten vanden
voerss. muere dede opstellen en niet wijders soe wij
gesien coste.

Testes datum ut supra.

bron: Helmonds schepenenprotocol inv.nr.242 folio 108^v

ARCHEOLOGIE

Helmond, omstreeks 1540 (M.S.1)

ARCHEOLOGIE IN DE MARKTSTRAAT - R.Willems

Voorlopig verslag en lijst van de geborgen voorwerpen, gevonden tijdens de rioleringswerkzaamheden in de Marktstraat te Helmond in november 1985 door de Fa. v.d. Westerlo in opdracht van de gemeente.

Deel 1.

Tijdens de werkzaamheden bij de aanleg van de nieuwe riolering in de Marktstraat zijn diverse interessante dingen gevonden en te zien geweest, welke ik hierna door middel van tekeningen en tekst zal uitleggen. Door de snelheid waarmee gewerkt werd en door het aantal mensen, dat bij het onderzoek betrokken was - twee - zijn hier geen exacte metingen mogelijk geweest en zijn er ook geen foto's gemaakt.

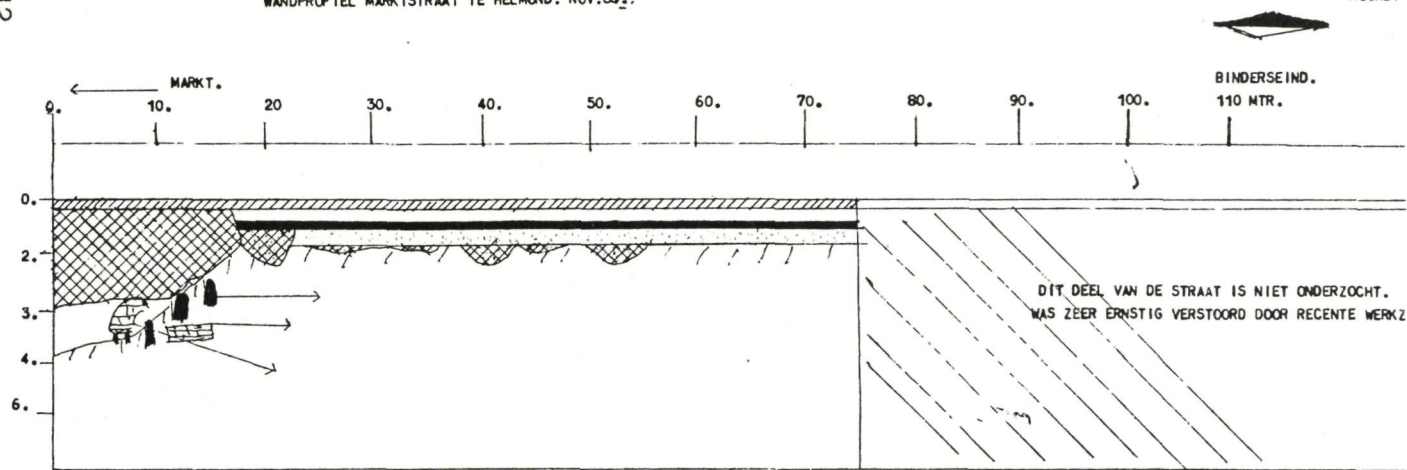
De aanleg van de riolering is in eerste instantie begonnen bij de put, die zich op de kruising Marktstraat/Ameidewal bevindt en dan verder in de richting van de Markt tot aan het midden van de vroegere Watermolenwal.

Omdat een gedeelte van de vroegere stadsgracht doorsneden zou worden, leek het ons noodzakelijk om bij de bovengenoemde werkzaamheden aanwezig te zijn, om zoveel mogelijk zaken te registreren en verder zoveel mogelijk materialen te bergen, welke in de bodem aanwezig waren. De aanwezige zwarte grond (cultuurlaag) onder het wegtracé zou tot op het dekzand worden afgegraven. Door de bodemsanering, welke hier dus werd toegepast, zouden alle materialen verloren gaan.

De sleuf, die in eerste instantie voor de nieuwe riolering werd gegraven, was ongeveer 3,5 m breed en hier ter plaatse behoorlijk diep. (ca. 3 m) Indien men de wanden van de sleuf bekijkt in de richting noord/zuid - dit is de richting waarin men werkte - dan waren

WANDPROFIEL MARKTSTRAAT TE HELMOND. NOV. 85.

NOORD

- — RECENT AANGEBRACHT GEELZAND.
- — ZWARTZAND AANGEBRACHT BIJ DE OVERKLUIZING VAN DE AEMEIDE.
- — LAAG MAASSTENEN MET ZWARTZAND.
- — RIJSHOUT MET DAAROMDER ZWARTZAND GEMENGD MET DEKZAND.
- — OUDE OPHOGINGSLAAG.
- — INGRAVINGEN WELKE DWARS OVER DE STRAAT LIEPEN.
- — DEKZAND.

M.S. 3.

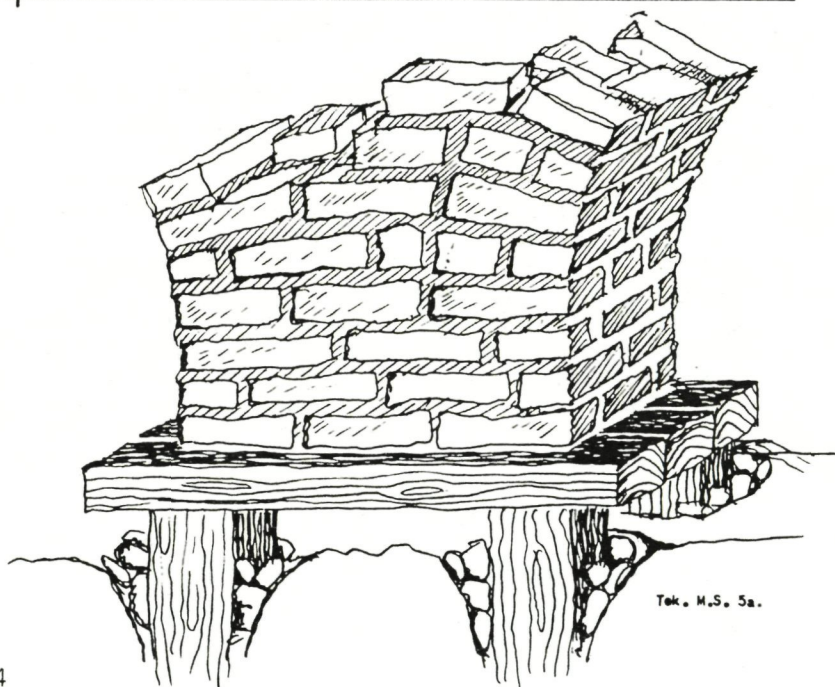
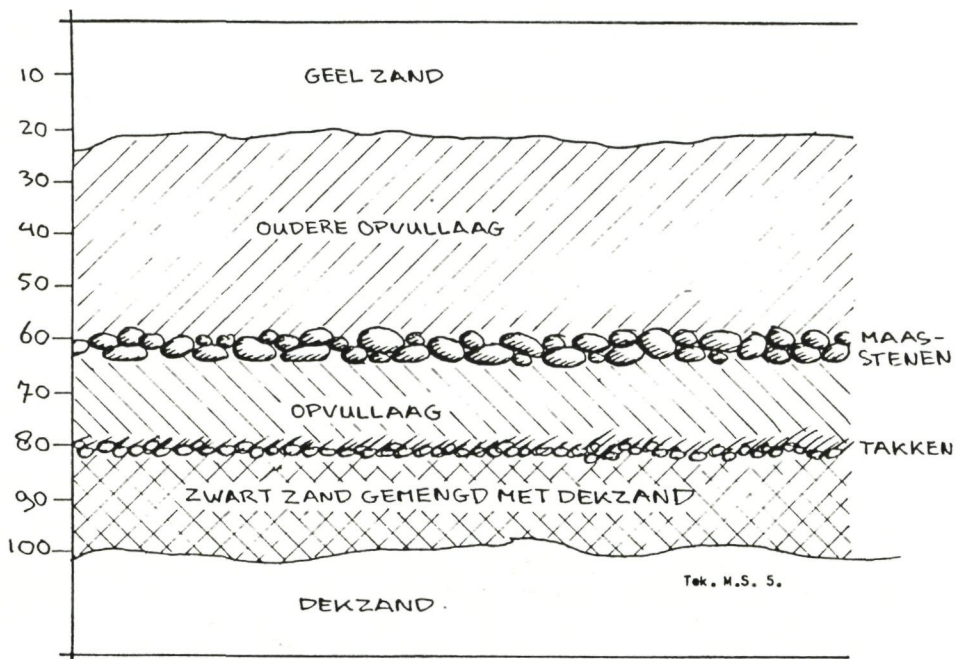
in de rechterwand verschillende interessante waarnemingen te doen.

Bekijken we de rechterwand vanaf het maaiveld naar beneden:

De bovenste 20 cm recent geel zand. Dan tot ongeveer 80 cm een oudere ophogingslaag met sporadisch allerlei materialen uit verschillende tijden. Dan een laag Maasstenen (Maas-eitjes) van gemiddeld 12 cm lang en 8 cm breed. (Zoals op de binnenplaats van het huidige kasteel.) Onder deze steenlaag kwam wederom een laagje zwart zand van 15 à 20 cm, waarna er een dun laagje takken te voorschijn kwam (rijshout), welke dwars in de richting van de weg was gelegd. Daaronder kwam een laagje zwart zand, gemengd met dekzand, waardoor dit een vaalbruine kleur had en tenslotte kwam het dekzand. Dit had in eerste instantie een donkerbruine kleur, maar dat ging snel over in een gele en daaronder zat de witte kleur. (zie tekening M.S. 3)

Over de aanwezigheid van dergelijke overblijfselen, van de verharding van wegen in vroeger tijden, berichtte ook de heer J. Heeren in "De Zuidwillemsvaart" van 2 maart 1929 in zijn reeks HELMONDS VROEGSTE VERLEGGEN, hoofdstuk 8, waaruit hier een gedeelte volgt:

"Hoe het er in die dagen met de bestrating in en buiten de stad gesteld stond laat zich wel eenigszins gissen. Eigenlijke bestrating was er niet. Hoe men zich in het eerst behielp om tenminste een beetje "vast grond" onder de voeten te krijgen leert ons de geschiedenis van den aanleg van den z.g. Houtschen dijk, in het jaar 1405. Er werd toen n.l. over de geheele lengte van dien dijk rijshout gelegd en dit werd met een laag aarde overdekt. De Heer van Mierlo leverde het benodigde rijshout en de stad Helmond de noodige werkkrachten. Ook in de straten binnen Helmond was en dergelijke rijshoutlaag de eerste wegverharding. (Ook

in de Marktstraat, zoals boven bleek.R.W.) Dit blijkt nog wel eens als bij graafwerkzaamheden heele stukken half vergaan hout naar boven worden gebracht. Vooral zag men dit toen voor een jaar of vijf terug op den Krommen Steenweg de rioleering werd aangelegd en heele hoopen van dit half verteerde hout uit de in 1405 aangelegde baan naar boven werden gebracht.

Op den duur bleek deze bestrating binnen de kom der stad niet te voldoen. De meeste steden van gelijke gróótte als Helmond hadden toen reeds in de hoofdstraten een steenen plaveisel. Ook onze stad zou omstreeks het midden der 15e eeuw zijn eerste steenen bestrating krijgen.

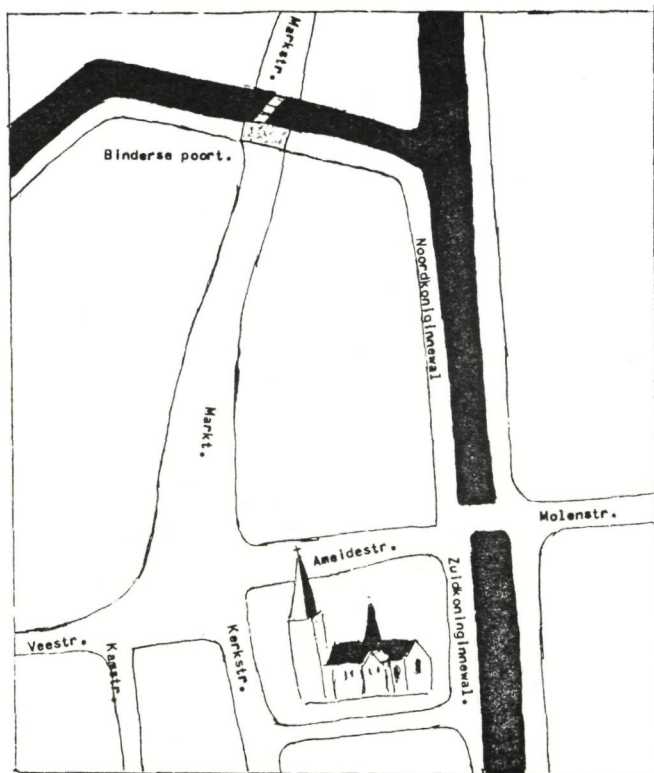
Merkwaardig is het verdrag dat de Heer der stad dienaangaande met de ingezetenen der stad aanging. In het concept-verdrag van 1480 werd door de regenten der stad voorgesteld om den Heer gedurende 7 jaren de heffing van bier- en wijnaccijns toe te staan, mits hij binnen die 7 jaren enkele straten een roede breed, "loffberlic van gueden maeschen steenen", en daarmee zou beginnen op St. Remeysdag (1 okt.) van dat jaar."

Tot zover J. Heeren. In de Marktstraat waren dezelfde dingen te zien.

Verder waren er in de wand rechts ook enkele ingravingen van greppels te zien, welke dwars over de weg liepen en tot in het dekzand reikten, plus de recente verstoringen door de vele overstekende leidingen ten behoeve van gas, water enz.

Naarmate men met de sleuf vorderde in de richting van de Markt - en daardoor ook in de richting van de vroegere stadsgracht - (Zie bijgaande kaart van Jacob van Deventer, tekening M.S. 1.) begon ook de dekzandlaag langzaam omlaag te lopen. (Zie tekening M.S. 3.) Op ongeveer tien meter van de voorzijde van het postkantoor kwam er plotseling een dikke ronde paal tevoorschijn, welke aan de onder-

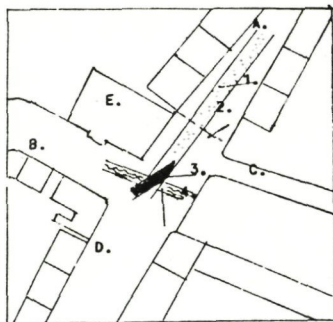
CENTRUM VAN HELMOND IN DE 16^e EEUW.
 VRIJ NAAR DE KAAFT VAN JACOB VAN DEVENTER.

Tek M.S. 6.

Op deze tekening is aangegeven hoe schuin de brug moet hebben gelegen t.o.v. de gracht.

DE BRUGRESTEN INGETEKEND NAAR DE HUIDIGE SITUATIE.

A = de Marktstraat. 1 = de sleuf voor het riool.
 B = de Watermolenwal. 2 = de aanvang van de sleuf.
 C = de Ameidewal. 3 = de brugresten.
 D = de Markt. 4 = de overkluisde Ameide.
 E = het Postkantoor.

Tek. M.S. 7.

kant was angespitst. Deze was diep in het dekzand ingegraven. Na ongeveer drie meter kwamen er drie op een rij staande palen van dezelfde afmetingen te voorschijn, die ongeveer één meter uit elkaar stonden. Na weer drie meter kwam er een houten beschoeiing met weer enkele dikke palen te voorschijn. (Zie tekening M.S. 4a.) Pal na de beschoeiing kwam een restant van een muur te voorschijn, die ongeveer 50 cm hoog en breed was. Deze muur was gemaakt van grote bakstenen, gemetseld met kalkmortel, waarvan de kalk zo slecht was, dat er nog hele stukken schelpen in voorkwamen. De onderste drie lagen bakstenen van deze muur waren los op elkaar gestapeld in het dekzand.

Na de muur kwamen twee vierkante palen te voorschijn. Ook deze stonden diep in het dekzand ingegraven en waren vastgezet met stenen en kalkmortel. (Zie tekening M.S. 4b.) Direct achter de rechts in de sleuf staande vierkante paal bevond zich een restant van een booggewelf, die met dezelfde kalkmortel gemetseld was. Dit gewelf was geplaatst op horizontaal geplaatste planken van 8 x 20 cm en 1 m lang. De planken rustten op vierkante palen van 15 x 15 cm, die diep in het dekzand waren geplaatst en ook vastgezet met bakstenen en kalkmortel. (Zie tekening M.S. 5a.) Opvallend is, dat deze palen en steenconstructies, welke ongetwijfeld overblijfselen waren van een brug, behoorlijk schuin ten opzichte van de loop van de stadsgracht aangebracht waren. (Zie tekening M.S. 6.) Een grote teleurstelling was het voor ons, toen bleek, dat bij de overkluizing van de Ameide deze grotendeels is opgeschoond en het voor ons belangrijke materiaal afgevoerd. De enige plaats, waar nog wat oud bezinksel van de vroegere waterloop aanwezig was, was in de buurt van het hierboven beschreven booggewelf. Wel was dit gedeelte volgestort met puin, waartussen aardewerk uit verschillende perioden aanwezig was. Het laatste deel van de sleuf was in zijn geheel verstoord

door de aanwezigheid van een aansluiting van het hoofdriool.

Ik wil er nogmaals op wijzen dat het bovenstaande enkel op waarnemingen berust en dat zich hiervan niets meer in de bodem bevindt door de grondverbetering die is toegepast. Enkel de palen, waarop het booggewelf rustte, zijn nog op de originele plaats aanwezig.

Nadat dit gedeelte van het riool aangelegd was en de oude was verwijderd, begon men met het uitgraven van de zwarte grond onder het wegtracé van de Marktstraat. Daar er vanuit de richting van het postkantoor vele leidingen overstaken, is het voorste gedeelte hier niet onderzocht. Het onderzoek en de berging van de vondsten bepaalde zich steeds aan de postkantoorzijde van de Marktstraat, omdat we daar de meeste kans hadden om tussen de vroegere weg en bebouwing te komen. Zie de beschrijving van de weg hierboven. Aan de andere zijde was de weg reeds verstoord door de aanleg van de vroegere riolering en de dikke gietijzeren gasleiding.

Op vijf meter binnen de hoek van de achterzijde van het postkantoor zijn we begonnen met het bekijken van de bodem, nadat er ca. één meter van de bodem was afgegraven ten behoeve van de grondverbetering. (Zie tekeningen M.S. 6 en 7.)

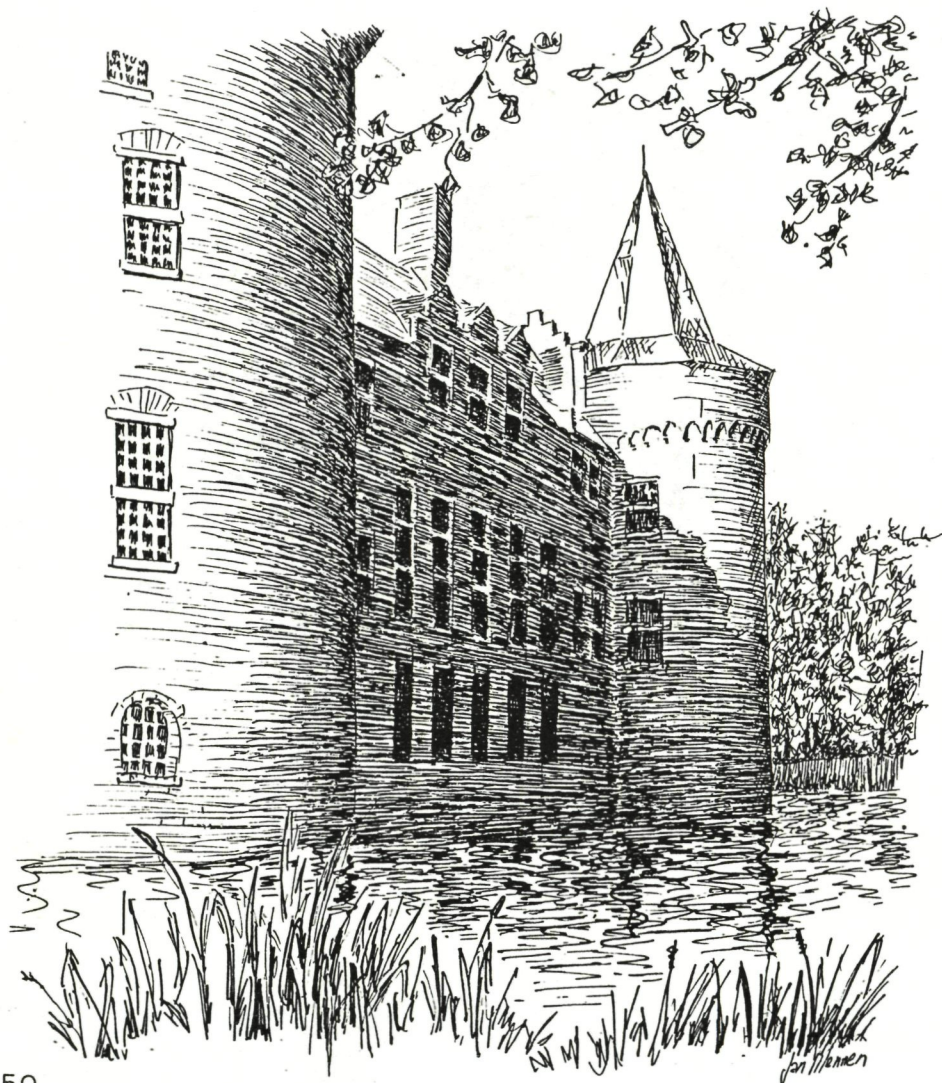
Direct tegen de trottoirbanden werd opeens veel aardewerk uit de 16e en 17e eeuw gevonden, dat - wat later bleek - lag in een gegraven sloot. Vrijwel vlak naast deze sloot bevond zich de eerste 20 meter nog een sloot, maar deze bevatte aanzienlijk jonger materiaal. Deze laatste sloot is niet verder onderzocht dan 1 à 2 meter in verband met de tijd die we hadden.

(Wordt vervolgd.)

DE PERIODE WESSELMAN
VAN 1783 T./M. 1921

Jan Zeeuwen

Jhr. Carel Frederik III Wesselman van Helmond, de laatste bewoner van ons kasteel, werd op 20 februari 1859 geboren, als oudste zoon van Adriaan Pieter Wesselman en Suzanna Maria de Beaufort. Op 37-jarige leeftijd werd hij, inplaats van zijn oom Gilles, lid van de gemeenteraad. Van deze oom erfde hij bovendien kasteel en toebehoren.

De Helmondse schrijver André Spoorenberg typeerde hem als volgt: "De nieuwe kasteelheer, was eigen aan de Wesselmannen, van vriendelijk en hartelijk karakter. Hij hield, als zijn vader en ooms, van gezellige conversatie en geestige scherts. Hij bewoog zich met zijn broer Emile prettig, ongedwongen en sympathiek onder de burgers. Hij bleef bij eigen voorname deftigheid altijd even goedig, joviaal en gentlemanlike. Zij zouden zich nooit onnodig in het gezelschap vooropzetten; zij waren integendeel de beminnelijke spillen, waarop het kameradschap draaide. Ook zo op de jacht".

Jhr. C.F.Wesselman van Helmond bleef lid van onze gemeenteraad tot 29 december 1915; in dat jaar was Marinus van Hout al sinds 9 juli 1913 burgemeester van onze stad, na een bijzonder onvriendelijke polemiek met Jos van Wel, die hem onbekwaamheid en gebrek aan opleiding voor dat moeilijke ambt verweet. Dat kon niet verhinderen dat van Hout en van Wel, na de strijdbijl te hebben begraven, zeer vruchtbaar samenwerkten in een college van B & W. Want sinds 1915 was van Wel tot wethouder benoemd. Samen met de Fries Jacobus Ebben vormden zij een erg bekwaam duo. Gelukkig maar, want de problematiek in de eerste wereldoorlog was groot: Belgische vluchtelingen, voedsel-distributie, woningnood, stagnatie in de productie van fabrieken en de mobilisatie van duizenden Helmonders. Het einde van die alles ontwrichtende oorlog zou Wesselman niet beleven. In de zomer van 1918, op 12 juli, moest hij een gevaarlijke operatie ondergaan in "Ziekenverpleging Prinsengracht " te Amsterdam. Die medische ingreep overleefde hij niet en hij overleed diezelfde dag. Op 15 juli werd hij, omringd door velen, begraven en bij-

gezet in het familiegraf in de Warande in Helmond. Het dagblad De Zuid-Willemsvaart van 13 juli schreef o.m. over zijn eenvoud, zijn prettig karakter in zijn omgang met de Helmonder en zijn liefde voor de stad. De Zuid-Willemsvaart, die sinds 1881 in onze stad verscheen en gewag maakte van de gebeurtenissen in het 'dorp aan de rivier', zoals raadsvergaderingen, sportwedstrijden, ongelukken, branden en kermissen. Want kermissen waren 'in' bij de mensen; er werd niet alleen van de kermispullen gebruik gemaakt, ook werd op diverse plaatsen in ruime zalen, verbonden aan café's druk gedanst. In de plaatselijke pers stonden dan advertenties in grote opmaak, waarin hierop werd gewezen. Er was niet alleen de stadskermis, de eerste zondag van augustus, maar ook de wijkkermissen, t.w. Steenweg, Binderseind- en Heuvelkermis. De laatste alleen met wat snoeptenten en een draai- en zweefmolen. Van dat alles werd in de krant verslag gedaan; van de prettige dingen maar ook van minder prettige.

Want ongelukken waren er toen, zo goed als nu. Daarvan berichtte Het Nieuws van de Week, toen op 22 oktober 1885, St. Severusdag, in onze stad een hevige ontplofing werd gehoord al spoedig bleek in de Gasfabriek. Directeur Manus Goossens en stoker van Lieshout werden ogenblikkelijk gedood en fitter Charles Pey zó ernstig gewond, dat voor zijn leven werd gevreesd. Het lokale blad verscheen, de frontpagina met rouwrand, en drukte bij het begrafenisverslag een vers af:

Langzaam rolden dodenkoetsen
twee verminkte lijken voort
van twee nobele mensen
door het ongeluk vermoord.

Een tragische gebeurtenis, die in een kleine gemeenschap als de Helmondse, dagenlang onderwerp van gesprek zou blijven. Verwoord in een plaatselijke pers, waarvan alleen De Zuid-Willemsvaart de strijd zou overleven. Immers Het Nieuws van de Week en de Helmondse Courant verdwenen van het toneel, na een felle onderlinge strijd.

't Dagblad De Zuid Willemsvaart, de winnaar, in 1918 onder hoofdredacteur Hendrik Ouwerling, de militante, uiterst bekwame journalist, die zonder aanzien van personen, misstanden registreerde. Tijdens zijn loopbaan als journalist, pleitte hij telkens weer voor ontsluiting en ontwikkeling van omgeving van Helmond en Deurne. Zijn slogan luidde: "goede scholen, goede wegen brengen aan de lande zegen !".

Zijn schitterende opvatting over de taak van de journalist loog er niet om: "De pers is er niet om honing om de mond te smeren of de machtigen der aarde te vleien, of scheldpartijen te houden. Maar het is haar taak om het volk voor te lichten, het te informeren en vooral op te komen tegen misstanden en misbruik, ook als het lui van aanzien betreft ".

Hendrik Ouwerling had de moed dat te zeggen in een stad, waar vooral in het begin van deze eeuw machtsmisbruik voorkwam en een sociaal klimaat heerste, dat vaak bijzonder onrechtvaardig was. Die registratie begon al meteen aan het einde van de vorige eeuw, toen hij, in 1896, het onderwijs in Deurne verliet en koos voor de journalistiek in het Helmondse blad De Zuid-Willemsvaart, maar hij had nog meer pijlen op zijn boog.

Als historicus, naast Aug. Sassen en Jac. Heeren, publiceerde hij "De geschiedenis der dorpen en heerlijkheden Deurne, Liessel en Vlierden". Dat verscheen in de zomer van 1933; jammergenoeg mocht hij het eerste exemplaar niet in ontvangst nemen, want hij overleed op 12 oktober 1932. In zijn landhuis De Romein, waar hij de piepjonge Antoon Coolen ontving en hem stimuleerde te schrijven over de mensen en de grootheid van de Peel. Maar niet alleen De Romein was een trefpunt; immers beiden waren gelijktijdig werkzaam bij de befaamde drukker Aug. Pellemans; Ouwerling als hoofdredacteur van De Zuid-Willemsvaart en Coolen als leerling-zetter. Zijn eerste boekje zette Antoon Coolen zelf en het werd ook daar gedrukt. Het was genaamd "Opinies", maar kon wat proza betreft, niet op één lijn staan met zijn latere romans. Coolen distancieerde zich

in latere instantie, hiervan dan ook.

Het boekje "Opinies" verscheen in 1914, het jaar van de eerste wereldoorlog, in een tijd dat de arbeiders zich begonnen te organiseren in vakbonden. Ook in onze stad betekende dat afbrokkeling van de macht van de fabrikanten. Ook de adel moest veren laten. De enorme kosten van onderhoud en vernieuwing van zijn kasteel noopten Wesselman al in het begin van deze eeuw in een woninggids de burcht te koop aan te bieden. Die advertentie luidde:

GROOT, OUD KASTEEL

gelegen zeer vrij, nabij een grote gemeente in Noord-Brabant, met grote binnenplaats en gracht. Het huis omvat ongeveer 25 bruikbare kamers.

Grootte van het terrein 5 ha, met 3 uitwegen, grote remise en stal. Dit is een der oudste kastelen, daterende uit het jaar 900 (1402!).

Gedeeltelijk zeer geschikt als bouwterrein. Koopsom billijk.

Of toen iemand reflecteerde, is niet bekend. Wel getuigt het van realiteitszin van Wesselman om die stap terug te doen: afstand van het kasteel, een burcht die zij toen al 120 jaren bewoonden, n.l. vanaf 1783. Uit het huwelijk van deze laatste Wesselman, Jhr. Carel Frederik met Anna Maria Emilia Arnoldina de Jonge van Zwijnsbergen op 28 juni 1894 te Helvoirt, werden twee dochters geboren:

1. Jkvr. Emilia Susanna Maria, geb. 26 mei 1895 te Helmond. Zij huwde op 17 augustus 1920 te Helmond met Jkhr. Herman Trip te 's-Gravenhage.
2. Jkvr. Elizabeth Maria Margaretha geb. 25 december 1899 te Helmond. Zij huwde op 9 maart 1926 te Helmond met Marinus Bonifacius Willem des Tombe, ingenieur van Rijks-Waterstaat.

Beide huwelijken werden door vader Wesselman niet meer beleefd. Hij overleed immers op 12 juli 1918. Bij het eerste huwelijk bewoonde de fam. Wesselman nog het kasteel. Het tweede had bijna zes jaar later plaats; toen huisde de weduwe mevr. douairière in de villa Eikenhorst aan het einde van de Warandalaan, omdat het kasteel op maandagmorgen 10 januari 1921 was overgedragen aan de nieuwe eigenares, de gemeente Helmond. Koopsom bedroeg f 215.000.- . Dàt was het resultaat van jarenlange informaties en besprekingen. Immers reeds aan het begin van deze eeuw werd, bij tussenkomst van notaris August Sassen het kasteel aangeboden voor de somma van f 125.000.-.

Wesselman was natuurlijk, als raadslid, op de hoogte van de plannen van de gemeente een nieuw stadhuis te betrekken of te bouwen. Het Oude Raadhuis aan de Markt was te klein, want diverse diensten waren toen al elders ondergebracht.

In eerste instantie werd het plan geopperd een stadhuis te bouwen aan het einde van Binderseind tegen de Heistraat. Toen dat niet realiseerbaar was, viel het oog op de zuidzijde van de Ameidestraat en Kerkpaadje langs de Lambertuskerk. De enorme hoge kosten deden ook dit plan mislukken; naast de aankoop van alle panden, werden de kosten van een nieuw stadhuis op vier á vijf ton begroot.

Toen in 1913 Marinus van Hout tot burgemeester van Helmond werd benoemd, gaf Wesselman al spoedig aan deze te verstaan, dat hij niet ongenegen was het kasteel aan de gemeente te verkopen. Dàt had hij niet aan dovemansoren gezegd, want Marinus van Hout was zeer met Helmond vergroeid en het kasteel had een grote plaats in zijn hart. Natuurlijk was hiervoor steun van rijk of provincie nodig en de burgemeester informeerde dan ook vertrouwelijk bij mr. Victor de Stuers naar de mogelijkheid tot financiering. Omdat inmiddels de eerste wereldoorlog was uitgebroken, leek de kans nihil. Ons gemobiliseerd reuze leger was de grote slokop, wienst honger niet te stillen leek. Voorlopig was het idee dus van de baan. Maar steeds urgenter deed zich het ontbreken van ruimte voor veel diensten gevoelen.

Direct na de oorlog, in 1919, werd de koe bij de horens genomen en besprekingen gevoerd met de Minister van O.K. & W. dr. de Visser en de Rijksmonumentencommissie. De resultaten waren verbluffend; de minister zei de grootst mogelijke steun toe d.w.z. een ruime bijdrage bij aankoop en restauratie van kasteel.

Toen van Gedeputeerde Staten bericht werd ontvangen, dat de provincie ook een deel van de kosten van verbouwing op zich zou nemen, was de zaak zo goed als rond. De erfgenamen Wesselman werden in kennis gesteld en op 18 maart 1920 ontving het college van B & W een schrijven van rentmeester Arnold van Loon met de mededeling, dat de douairière voor twee maanden het recht tot koop aan de gemeente in handen gaf. Er waren enkele voorwaarden gesteld: de lopende onderhandelingen met de fa. v. Vlissingen moesten worden voortgezet. Daarmee hadden onze bestuurders geen moeite; en in raadsvergadering van 12 april 1920 werd het voorstel van B & W tot aankoop met algemene stemmen aangenomen.

In overleg met de Rijksmonumentencommissie werd de Hilversumse architect J.W. Hanrath aangewezen als de man, die de restauratie en verbouwing op zich zou nemen. Op maandag 10 januari 1921 had de officiële overdracht plaats aan de gemeente Helmond, die er op 1 maart d.a.v. de beschikking over zou krijgen. Gedurende enkele dagen daarna waren er koop- en kijkdagen en kon het kasteel door het publiek worden bezichtigd. Vanaf die tijd werd ook het kasteelpark voor het publiek opengesteld en kon met de intense 'verbouwing' worden begonnen. Hieraan werd ruim twee jaar gewerkt; een operatie die een woonhuis moest omzetten in een 'dienstgebouw'. Dat architect Hanrath hierin, met behoud van het oude cachet, meesterlijk slaagde, bleek bij de opening op donderdag 5 april 1923, toen de kasteeltuin een 'grote beurt' kreeg en koetshuis en stallen werden afgebroken. Ook de houten brug werd vervangen door een vaste verbinding van steen en door een lage muur, verbonden met de 2 wachttorens.

Dat alles lag open en bloot op die zonovergoten donderdag 5 april '23 toen B & W, gemeenteraad en honderden genodigden uit provincie, land en stad present waren

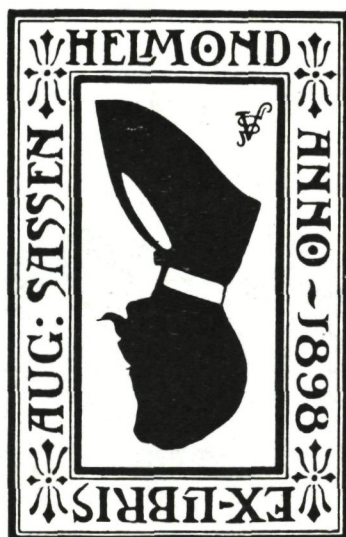
om de ingebruikname te vieren. Met mevrouw de douairière C.F.Wesselman van Helmond en haar twee dochters en schoonzoon.

Een grote dag voor Helmond. Een burcht die ruim vijf eeuwen niet door een gewone man kon worden betreden, zou nu dienst doen als stadhuis, als openbaar gebouw, waar de gemeenteraad zou vergaderen, huwelijken zouden worden gesloten; met de afdelingen algemene zaken, financiën, bouw- en woningtoezicht en tevens burgerlijke stand, waar geboorten werden aangegeven, adreswijzigingen werden genoteerd en paspoorten verzorgd. Met aan de loketten Helmondse mensen, die met verbazing een gebouw aanschouwden, dat door de eeuwen heen hermetisch was gesloten. Met uitzondering van de katholieke kapel, die tijdens de kerkvervolging soms aan enkele, in hoofdzaak voorname, burgers onderdak verschaftte om een mis bij te wonen.

Die stap terug, de verkoop, voor de adel een ontluistering, was een erkenning dat zo'n kolos niet meer betaalbaar was. Een overwinning voor burgemeester van Hout, de grote stimulator voor aankoop van het zeldzame monument. Gesteund door het bekwame wethouder - tweetal Jacobus Ebben, politicus-zakenman, mede-oprichter van het levensmiddelenconcern Edah en Jos van Wel, politicus-schrijver-drukker. Beiden met uitzonderlijke kwaliteiten op een tijdstip dat onze stad om talent schreeuwde: tijdens de eerste wereldoorlog; in de moeilijke-voorspoedige twintiger jaren; in een wurgende tijd, de werkloosheid van de dertiger jaren. Toen was het tijdperk Wesselman al weer ruim 10 jaar achter de rug en kasteelbezoek de normaalste zaak van de wereld.

Maar twee van de drie Helmondse bestuurderen verdwenen van het politieke toneel. Marinus van Hout werd als burgemeester in 1937 opgevolgd door Moons en het wethouderschap van Jos van Wel eindigde in 1935. Zijn raadslidmaatschap duurde tot 1939; tussen die datum en zijn heengaan in 1957 lagen bewogen jaren.

REEDS MÉÉR DAN EEN EEUW!

DRUKKERS SINDS 1872

DE REIJDT-SIMONS BV

DRUKKERIJ

KANTOORVAKHANDEL

KROMME STEENWEG 35 · HELMOND

TELEFOON 04920-22330

Echt sparen doe je bij de Rabobank.

Sparen om altijd geld achter de
hand te hebben voor
onverwachte grote uitgaven.
Of voor een eigen huis, of
andere zaken. De juiste spaar-
vorm vindt u bij de Rabobank.
Kom even langs voor meer
informatie.

Rabobank
geld en goede raad

